Teismo praktikos rinkinys

GENERALINIO ADVOKATO
NILS WAHL IŠVADA,
pateikta 2018 m. liepos 25 d.[1]

Byla C-150/17 P

Europos Sąjunga, atstovaujama Europos Sąjungos Teisingumo Teismo
prieš

Kendrion NV

„Apeliacinis skundas – Priimtinumas – Deliktinė atsakomybė – Protingas bylos išnagrinėjimo terminas – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas – Pareiga išnagrinėti bylą per protingą terminą – Turtinė žala – Su banko garantija susijusios išlaidos – Palūkanos – Priežastinis ryšys – Neturtinė žala – Juridiniai asmenys“

1. Kokios rūšies žalą Europos Sąjunga pagal SESV 340 straipsnį turi atlyginti asmenims, jeigu Europos Sąjungos Teisingumo Teismas pažeidė jų teisę į tai, kad byla būtų išnagrinėta per protingą terminą? Kalbant konkrečiau, kokiomis aplinkybėmis turėtų būti atlyginama žala, tariamai patirta dėl per didelio vėlavimo?

2. Šiuos pagrindinius klausimus savo apeliaciniuose skunduose kelia Europos Sąjunga, atstovaujama Europos Sąjungos Teisingumo Teismo[2], ir *Kendrion NV*, skųsdamos 2017 m. vasario 1 d. Bendrojo Teismo sprendimą *Kendrion / Europos Sąjunga*, T-479/14 (toliau – skundžiamas sprendimas)[3], kuriame Bendrasis Teismas priteisė *Kendrion* tam tikras sumas kaip turtinę ir neturtinę žalą, kurią ši bendrovė patyrė dėl pareigos išnagrinėti bylą per protingą terminą byloje, kurioje buvo priimtas 2011 m. lapkričio 16 d. Sprendimas *Kendrion / Komisija*, T-54/06[4], pažeidimo.

3. Labai panašūs klausimai keliami ir kituose keturiuose apeliaciniuose skunduose, iš kurių du padavė Europos Sąjunga, o dar du – kitos bendrovės, dėl dviejų Bendrojo Teismo sprendimų, kuriais šis teismas priteisė turtinę ir neturtinę žalą, šių bendrovių patirtą dėl pareigos išnagrinėti bylą per protingą terminą pažeidimo. Šiandien taip pat skelbiu savo išvadas tose bylose[5]. Taigi šią išvadą reikėtų nagrinėti kartu su tomis išvadomis.

1 Originalo kalba: anglų.

2 Kad būtų paprasčiau, toliau – Europos Sąjunga.

3 EU:T:2017:48.

4 Nepaskelbtas Rink., EU:T:2011:667.

5 Sujungtos bylos *Europos Sąjunga / Gascogne Sack Deutschland ir Gascogne* ir *Gascogne Sack Deutschland ir Gascogne / Europos Sąjunga*, C-138/17 P ir C-146/17 P, ir sujungtos bylos *Europos Sąjunga / ASPLA ir Armando Álvarez* ir *ASPLA ir Armando Álvarez / Europos Sąjunga*, C-174/17 P ir C-222/17 P.

I. Bylos aplinkybės

4. 2006 m. vasario 22 d. *Kendrion* pareiškė ieškinį pagal (dabartinį) SESV 263 straipsnį dėl 2005 m. lapkričio 30 d. Komisijos sprendimo C(2005) 4634 dėl procedūros pagal [SESV 101] straipsnį (byla COMP/F/38.354 – Pramoniniai maišai) (toliau – Sprendimas C(2005) 4634)[6].

5. 2011 m. lapkričio 16 d. sprendimu Bendrasis Teismas atmetė šį ieškinį[7]. *Kendrion* padavė apeliaciją dėl Bendrojo Teismo sprendimo. 2013 m. lapkričio 26 d. sprendimu Teisingumo Teismas[8] apeliacinį skundą atmetė. Tačiau jis savo sprendime konstatavo, kad „proceso Bendrajame Teisme trukmė, t. y. maždaug 5 metai ir 9 mėnesiai, negal[ėjo] būti pateisinama jokiomis šios bylos aplinkybėmis, dėl kurių kilo šis ginčas“[9].

II. Procesas Bendrajame Teisme ir skundžiamas sprendimas

6. 2014 m. birželio 26 d. *Kendrion* pareiškė ieškinį Europos Sąjungai pagal SESV 268 straipsnį dėl žalos, kurią ši bendrovė tariamai patyrė dėl proceso Bendrajame Teisme trukmės byloje T-54/06, kurioje buvo priimtas 2011 m. lapkričio 16 d. sprendimas, atlyginimo. Iš esmės *Kendrion* prašė Bendrojo Teismo įpareigoti Sąjungą sumokėti 2 308 463,98 EUR turtinės žalos ir 11 050 000 EUR (arba alternatyviai – 1 700 000 EUR) neturtinės žalos atlyginimą. Ji taip pat prašė nuo 2013 m. lapkričio 26 d. pridėti Teisingumo Teismo nustatyto pagrįsto dydžio palūkanas už praleistą terminą.

7. Skundžiamu sprendimu Bendrasis Teismas: i) įpareigojo Europos Sąjungą sumokėti *Kendrion* 588 769,18 EUR dydžio turtinės žalos, kurią ši bendrovė patyrė dėl pareigos išnagrinėti bylą per protingą terminą pažeidimo byloje T-54/06, kurioje buvo priimtas 2011 m. lapkričio 16 d. Sprendimas *Kendrion / Komisija*, atlyginimą; ii) įpareigojo Europos Sąjungą sumokėti *Kendrion* 6 000 EUR dydžio neturtinės žalos, kurią ši bendrovė patyrė dėl pareigos išnagrinėti bylą per protingą terminą pažeidimo byloje T-54/06, atlyginimą ir iii) įpareigojo prie nurodytų sumų pridėti palūkanas už praleistą terminą, skaičiuojamas nuo to sprendimo paskelbimo dienos iki visiško jų sumokėjimo, taikant palūkanų normą, kurią Europos Centrinis Bankas taiko savo pagrindinėms refinansavimo operacijoms, padidintą trimis su puse procentinio punkto. Bendrasis Teismas atmetė likusią ieškinio dalį.

8. Dėl bylinėjimosi išlaidų Bendrasis Teismas nusprendė, kad: i) Europos Sąjunga, be savo bylinėjimosi išlaidų, turi padengti *Kendrion* patirtas bylinėjimosi išlaidas, susijusias su nepriimtinumu grindžiamu prieštaravimu, dėl kurio priimta 2015 m. sausio 6 d. Nutartis *Kendrion / Europos Sąjunga* (T-479/14); ii) *Kendrion* ir Europos Sąjunga padengia savo bylinėjimosi išlaidas, susijusias su ieškiniu, dėl kurio priimtas šis sprendimas, ir iii) Europos Komisija padengia savo bylinėjimosi išlaidas.

III. Procesas Teisingumo Teisme ir šalių reikalavimai

9. 2017 m. kovo 24 d. paduotame apeliaciniame skunde Europos Sąjunga prašo Teisingumo Teismo:

– panaikinti skundžiamo sprendimo rezoliucinės dalies 1 punktą;

– atmesti pirmojoje instancijoje pareikštą *Kendrion* reikalavimą atlyginti jos tariamai patirtą turtinę žalą arba, nepatenkinus ir šio reikalavimo, – sumažinti reikalaujamą žalos atlyginimo sumą iki 175 709,87 EUR;

6 5 išnašoje nurodytos bylos taip pat susijusios su bylomis, kurias iškėlė kitos įmonės, Sprendimo C(2005) 4634 adresatės.

7 2011 m. lapkričio 16 d. Sprendimas *Kendrion / Komisija*, T-54/06, nepaskelbtas Rink., EU:T:2011:667.

8 2013 m. lapkričio 26 d. Sprendimas *Kendrion / Komisija*, C-50/12 P, EU:C:2013:771.

9 Ten pat, 102 punktas.

– priteisti iš *Kendrion* bylinėjimosi išlaidas.

10. Savo ruožtu *Kendrion* dėl pagrindinio apeliacinio skundo prašo Teisingumo Teismo:

– pripažinti apeliacinį skundą nepriimtinu;

– nepatenkinus pirmojo reikalavimo, atmesti apeliacinį skundą kaip nepagrįstą;

– priteisti iš Europos Sąjungos bylinėjimosi išlaidas.

11. 2017 m. gegužės 31 d. *Kendrion* padavė priešpriešinį apeliacinį skundą pagal Teisingumo Teismo procedūros reglamento 176 straipsnį, prašydama Teisingumo Teismo:

– panaikinti skundžiamo sprendimo rezoliucinės dalies 1–6 punktus;

– įpareigoti Europos Sąjungą sumokėti 2 308 463,98 EUR turtinės žalos atlyginimą arba alternatyviai – sumą, kuri, Teisingumo Teismo nuomone, yra tinkama turtinei žalai atlyginti, ir 1 700 000 EUR neturtinės žalos atlyginimą arba alternatyviai – sumą, kuri, Teisingumo Teismo nuomone, yra tinkama neturtinei žalai atlyginti;

– įpareigoti prie šių sumų pridėti palūkanas, kurias Teisingumo Teismas laikys tinkamomis;

– nepatenkinus šio reikalavimo – grąžinti bylą Bendrajam Teismui;

– priteisti iš Europos Sąjungos bylinėjimosi išlaidas.

12. Šioje byloje Komisijai buvo leista įstoti į bylą palaikyti Europos Sąjungos reikalavimų.

IV. Apeliacinio skundo pagrindų vertinimas

13. Savo apeliaciniame skunde Europos Sąjunga pateikia tris pagrindus. Apeliacinio skundo pirmajame ir antrajame pagrinduose Europos Sąjunga teigia, kad Bendrasis Teismas, neteisingai aiškindamas sąvokas „priežastinis ryšys“ ir „žala“, padarė teisės klaidą. Apeliacinio skundo trečiajame pagrinde Europos Sąjunga teigia, kad Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą ir nustatydamas laikotarpį, per kurį buvo patirta turtinė žala, pateikė nepakankamai motyvų.

14. *Kendrion* nurodo, kad apeliacinis skundas turėtų būti atmestas kaip nepriimtinas arba bet kuriuo atveju kaip nepagrįstas.

15. Priešpriešiniame apeliaciniame skunde *Kendrion* pateikia keturis pagrindus. Apeliacinio skundo pirmajame pagrinde *Kendrion* teigia, kad Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą ir nepateikė pakankamų motyvų konstatuodamas, kad 26 mėnesių laikotarpis nuo rašytinės proceso dalies pabaigos iki žodinės proceso dalies pradžios buvo tinkamas laikotarpis bylai išnagrinėti. Apeliacinio skundo antrajame pagrinde *Kendrion* kritikuoja Bendrąjį Teismą dėl to, kad jis atmetė šios bendrovės reikalavimą kompensuoti palūkanas, kurias ji sumokėjo Komisijai per laikotarpį, kai buvo viršytas protingas terminas bylai išnagrinėti (toliau – laikotarpis, kai buvo viršytas terminas). Apeliacinio skundo trečiajame pagrinde *Kendrion* nurodo, kad Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą arba bet kuriuo atveju pateikė nepakankamus motyvus vertindamas laikotarpį, už kurį *Kendrion* buvo atlygintos su banko garantija susijusios išlaidos. Apeliacinio skundo ketvirtajame pagrinde *Kendrion* teigia, kad Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą ir nepateikė tinkamų motyvų, *Kendrion* patirtai neturtinei žalai atlyginti priteisdamas tik simbolinę 6 000 EUR kompensaciją.

16. Europos Sąjunga, palaikoma Komisijos, prašo Teisingumo Teismo atmesti priešpriešinį apeliacinį skundą.

17. Šioje išvadoje pirmiausia nagrinėsiu *Kendrion* teiginį, kad apeliacinis skundas yra nepriimtinas. Tada nagrinėsiu apeliacinio skundo pagrindus, susijusius, pirma, su turtine žala ir, antra, su neturtine žala. Galiausiai nagrinėsiu *Kendrion* argumentus, susijusius su protinga bylos nagrinėjimo trukme.

A. Priimtinumas

18. Prieš nagrinėjant bylos esmę reikia atsakyti į tam tikrus *Kendrion* keliamus priimtinumo klausimus.

19. Iš esmės *Kendrion* teigia, kad pagrindinis apeliacinis skundas turi būti atmestas visas, nes šioje byloje kyla interesų konfliktas: Europos Sąjungai atstovauja Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (institucija), kuris dalyvauja Teisingumo Teismo (šios institucijos aukščiausiosios teisminės institucijos) nagrinėjamoje byloje [10]. Todėl, jos nuomone, apeliacinis skundas neatitinka Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 47 straipsnio, kuriuo užtikrinama nepriklausomo ir nešališko teismo atliekama peržiūra. *Kendrion* taip pat teigia, kad, jeigu apeliacinis skundas būtų pripažintas priimtinu, Teisingumo Teismo atliekama peržiūra turėtų apsiriboti akivaizdžiomis Bendrojo Teismo klaidomis.

20. Mano nuomone, *Kendrion* argumentai dėl pagrindinio apeliacinio skundo priimtinumo turi būti atmesti.

21. SESV 268 straipsnyje ir 340 straipsnio antroje ir trečioje pastraipose Europos Sąjungos Teisingumo Teismui labai aiškiai suteikiama *išimtinė jurisdikcija* nagrinėti ieškinius Europos Sąjungai dėl deliktinės atsakomybės [11]. Šiose nuostatose nenumatyta jokia išimtis: Europos Sąjungos Teisingumo Teismas taip pat turi priimti sprendimą dėl atsakomybės, kylančios dėl jo paties veiksmų ar neveikimo, nesvarbu, ar ši atsakomybė kilo jam vykdant administracines, ar teismines funkcijas. Nors atrodo, kad pirmuoju atveju pagrindo susirūpinti nėra [12], antruoju atveju jurisdikcija tikrai gali būti ne pati geriausia išeitis. Vis dėlto nekyla abejonių, kad Sutarčių rengėjai nusprendė suteikti Europos Sąjungos Teisingumo Teismui šią plačią ir neribotą jurisdikciją nagrinėti ieškinius dėl žalos atlyginimo.

22. Pagal ESS 13 straipsnio 2 dalį Europos Sąjungos Teisingumo Teismas veikia „neviršydama[s] Sutartyse ja[m] suteiktų įgaliojimų ir laikydamasi[s] jose nustatytų procedūrų, sąlygų bei tikslų“. Todėl Europos Sąjungos Teisingumo Teismas negali atsisakyti jurisdikcijos, jeigu yra įvykdytos Sutartyse nustatytos sąlygos. Be to, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas negali sukurti naujo valstybių narių teismų jurisdikcijos pagrindo, kuris būtų platesnis, nei numatyta SESV 274 straipsnyje [13]. Todėl pakeisti šiuo metu galiojančią teisminių teisių gynimo priemonių sistemą prireikus gali tik valstybės narės pagal ESS 48 straipsnį [14].

23. Keliant bylas pagal SESV 268 ir 340 straipsnius turi būti vadovaujamasi jurisdikcijos paskirstymo taisyklėmis, nustatytomis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statute. Atsižvelgdamas į tai, Teisingumo Teismas jau yra konstatavęs, kad Europos Sąjungai pateiktą reikalavimą atlyginti žalą, grindžiamą tuo, kad Bendrasis Teismas tariamai neišnagrinėjo bylos per protingą terminą, turi nagrinėti Bendrasis Teismas [15].

10 Abu teismai (Teisingumo Teismas ir Bendrasis Teismas) toliau kartu bus vadinami ES teismais.

11 Taip pat žr. 2008 m. liepos 17 d. Sprendimo *Komisija / Cantina Sociale di Dolianova ir kt.*, C-51/05 P, EU:C:2008:409, 68 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją.

12 Daugiausia tai yra personalo bylos arba viešųjų pirkimų bylos.

13 Ši nuostata suformuluota taip: *„Išskyrus tuos atvejus, kai Sutartys numato Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisdikciją*, valstybių narių teismų jurisdikcijai priklauso spręsti ginčus, kurių viena iš šalių yra Sąjunga“ (išskirta mano).

14 Šiuo klausimu žr. 2002 m. liepos 25 d. Sprendimo *Unión de Pequeños Agricultores / Taryba*, C-50/00 P, EU:C:2002:462, 45 punktą.

15 Visų pirma žr. 2013 m. lapkričio 26 d. Sprendimo *Kendrion / Komisija*, C-50/12 P, EU:C:2013:771, 95 punktą.

24. Tokiu atveju Europos Sąjungai iš principo atstovauja institucija, atsakinga už tai, dėl ko tariamai kilo nurodyta žala [16]. Šioje byloje ši institucija yra Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, nes Bendrasis Teismas yra šios institucijos dalis [17]. Be to, būtent šios pozicijos *Kendrion* laikėsi Bendrajame Teisme nagrinėtoje byloje [18].

25. Šiomis aplinkybėmis tokioje byloje kaip nagrinėjamoji ši institucija veikia kaip šalis ir turi visas su tuo susijusias teises ir pareigas. Visų pirma pagal Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statuto 56 straipsnį „*bet kuri* pagal visus savo reikalavimus arba jų dalį bylą pralaimėjusi *šalis*“ turi teisę paduoti apeliacinį skundą Teisingumo Teismui dėl Bendrojo Teismo sprendimų [19]. Sunku suprasti, kodėl šią nuostatą reikėtų aiškinti kaip reiškiančią, kad tai yra bet kuri šalis, *išskyrus Europos Sąjungą*, jeigu jai atstovauja Europos Sąjungos Teisingumo Teismas.

26. Galiausiai, atsižvelgiant į šalių procesinio lygiateisiškumo principą [20], jeigu viena šalis turi teisę paduoti apeliacinį skundą, tokia teisė turi būti suteikiama ir kitoms šalims, jeigu yra įvykdomos atitinkamos sąlygos. Todėl nematau pagrindo pritarti nuomonei, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismui neleidžiama paduoti apeliacijos dėl Bendrojo Teismo, kuriame jis buvo Europos Sąjungos vardu veikiantis atsakovas, sprendimo, kurį jis laiko klaidingu.

27. Atsižvelgdamas į tai, norėčiau pažymėti, kad Teisingumo Teismas nuosekliai konstatuoja, jog teisė į tai, kad bylą išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas, yra kertinis teisės į teisingą bylos nagrinėjimą akmuo. Todėl kiekvienas teismas privalo patikrinti šiuos klausimus savo iniciatyva [21]. Atsižvelgdamas į *Kendrion* argumentus, manau, kad būtina išnagrinėti, ar šioje byloje pagal minėtą jurisprudenciją Teisingumo Teismas negali būti nešališkas.

28. Šiuo klausimu reikėtų nepamiršti, kad teismas laikomas nešališku, jeigu yra tenkinami du aspektai: pirma, visi teismo nariai turi būti *subjektyviai* nešališki, t. y. nė vienas jo narys neturi asmeniškai palaikyti kurios nors šalies ar iš anksto būti nusistatęs; antra, teismas turi būti *objektyviai* nešališkas, t. y. pateikti pakankamas garantijas, kad šiuo atžvilgiu būtų panaikintos bet kokios pagrįstos abejonės [22].

16 Taip pat žr. mano išvados byloje *Feralpi ir kt. / Komisija*, C-85/15 P, C-86/15 P, C-88/15 P ir C-89/15 P, EU:C:2016:940, 74 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją.

17 Žr. ESS 13 straipsnio 1 dalį ir 19 straipsnio 1 dalį.

18 Žr. 2015 m. sausio 6 d. Nutarties *Kendrion* / *Europos Sąjunga*, T-479/14, nepaskelbta Rink., EU:T:2015:2, 10 punktą.

19 Išskirta mano.

20 Teisingumo Teismas nuosekliai konstatuoja, kad Chartijos 47 straipsnis kaip veiksmingos teisminės gynybos principo sudedamąją dalį apima šalių procesinės lygybės arba procesinio lygiateisiškumo principą. Žr., be kita ko, 2016 m. birželio 30 d. Sprendimo *Toma ir Biroul Executorului Judecătoresc Horațiu-Vasile Cruduleci*, C-205/15, EU:C:2016:499, 36 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją.

21 2008 m. liepos 1 d. Sprendimo *Chronopost / UFEX ir kt.*, C-341/06 P ir C-342/06 P, EU:C:2008:375, 46–48 punktai.

22 Ten pat, 54 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija.

29. Kalbant apie pirmąją sąlygą, preziumuojama, kad teismo narys yra nešališkas, jeigu neįrodyta priešingai [23]. Nors Teisingumo Teismo procedūros reglamente [24] nėra jokios konkrečios taisyklės dėl jo narių nusišalinimo ir nušalinimo [25], šalys gali remtis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statuto 18 straipsnyje nustatytais principais, jeigu mano, kad vienas ar keli bylą nagrinėjantys Teisingumo Teismo nariai (teisėjas arba generalinis advokatas) [26] neturėtų dalyvauti nagrinėjant bylą [27]. Tačiau šioje byloje tokių aplinkybių nematyti, be to, *Kendrion* nepateikė jokio konkretaus argumento ar įrodymų, galinčių sukelti kokių nors abejonių šiuo klausimu.

30. Bet kuriuo atveju iš jurisprudencijos aišku, jog siekiant išvengti galimybės, kad bylą nagrinėjantys teisėjai gali nebūti nešališki ar tiesiog gali nebūti laikomi nešališkais, ieškinį dėl žalos atlyginimo, kaip antai tokį, kurį pareiškė *Kendrion*, nagrinėjantis ES teismas privalo posėdžiauti *kitokios sudėties* nei ta, kuriai esant buvo nagrinėjama byla, kurios nagrinėjimo trukmė yra kritikuojama [28]. Kitaip tariant, nagrinėjant paskesnį ieškinį į teisėjų kolegijos sudėtį negali įeiti nė vienas iš pirmąjį ieškinį nagrinėjusių ES teismo narių.

31. Todėl atrodo, kad šioje byloje svarbiausias klausimas yra tas, ar Teisingumo Teismas, *kaip institucija*, siūlo pakankamas garantijas, kurios pašalintų visas pagrįstas abejones dėl jo objektyvaus nešališkumo. Iš EŽTT jurisprudencijos matyti, kad teisminių ir neteisminių funkcijų derinys gali paveikti teismo nešališkumą arba negali jo paveikti, atsižvelgiant į aplinkybes [29].

32. Dėl priežasčių, kurias paaiškinsiu toliau, ir atsižvelgdamas į institucinius ES teismų sistemos apribojimus laikausi nuomonės, kad tokioje byloje kaip ši Teisingumo Teismas atitinka nešališko teismo reikalavimus. Visų pirma *Kendrion* pateiktuose argumentuose neatsižvelgiama į tai, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismą kaip instituciją reikia skirti nuo teismo organų, įeinančių į šios institucijos sudėtį (šiuo metu tai yra Teisingumo Teismas ir Bendrasis Teismas) [30].

33. Šiuo klausimu derėtų pabrėžti, kad institucijoje yra aiškiai atskirtos administracinės ir teisminės tarnybos. Tai reiškia, kad, viena vertus, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo patarėjas teisės klausimais administracinėje srityje ir jo kolektyvas ir, kita vertus, Teisingumo Teismo nariai ir jų personalas dirba atskirai ir nepriklausomai. Siekiant išvengti bet kokio galimo interesų konflikto ar visų kitų teisingo bylos nagrinėjimo klausimų, jie tarpusavyje negali bendrauti *ex parte* dėl bylos dalyko.

34. Pagrindinis kontaktinis asmuo tarp dviejų institucijos padalinių yra Europos Sąjungos Teisingumo Teismo pirmininkas (toliau – pirmininkas), nes jis pirmininkauja ir institucijai, ir jos aukščiausiajam teisminiam organui. Šioje byloje sprendimą paduoti apeliaciją dėl Bendrojo Teismo sprendimo iš tikrųjų priėmė pirmininkas, kuris šiam sprendimui vykdyti kaip atstovą paskyrė Europos Sąjungos Teisingumo Teismo patarėją teisės klausimais administracinėje srityje [31].

23 Žr. generalinio advokato Y. Bot išvados byloje *Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland / Komisija*, C-385/07 P, EU:C:2009:210, 335 punktą ir jame nurodytą Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) jurisprudenciją.

24 Tokios taisyklės nėra ir Bendrojo Teismo procedūros reglamente.

25 Galima kelti klausimą, kodėl ES teisės aktų leidėjas neužpildo šios spragos. Iš tikrųjų gali atrodyti paradoksalu, kad Teisingumo Teismas neturi jokių išsamių taisyklių dėl nusišalinimo ir nušalinimo, nors jis nuosekliai konstatuoja, kad tokių taisyklių buvimas nacionaliniu lygmeniu yra būtina sąlyga, kad nacionalinė institucija būtų laikoma „teismu“, kaip tai suprantama pagal SESV 267 straipsnį (šiuo klausimu žr. 2014 m. spalio 9 d. Sprendimo *TDC*, C-222/13, EU:C:2014:2265, 32 straipsnį ir jame nurodytą jurisprudenciją). Tačiau šis klausimas šioje byloje neturi reikšmės.

26 Šiuo klausimu žr. 2018 m. vasario 27 d. Sprendimo *Associação Sindical dos Juízes Portugueses*, C-64/16, EU:C:2018:117, 42 punktą.

27 Negalima atmesti, kad Teisingumo Teismo nario nenusišalinimas ar nesusilaikymas balsuojant, neatsižvelgiant į tai, kad kyla interesų konfliktas, jeigu yra įvykdomos tam tikros sąlygos, gali būti pagrindas peržiūrėti teismo sprendimą pagal Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statuto 44 straipsnį.

28 Visų pirma žr. 2013 m. lapkričio 26 d. Sprendimo *Kendrion / Komisija*, C-50/12 P, EU:C:2013:771, 101 punktą.

29 Žr. generalinio advokato Y. Bot išvados byloje *Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland / Komisija*, C-385/07 P, EU:C:2009:210, 330–332 punktus ir juose nurodytą EŽTT jurisprudenciją.

30 Žr. ESS 13 straipsnio 1 dalį ir 19 straipsnio 1 dalį.

31 Svarbu tai, kad, priešingai, nei *Kendrion* preziumavo savo pastabose, kiti Teisingumo Teismo nariai nedalyvavo priimant tą sprendimą.

35. Būtent dėl šios priežasties pirmininkas nesikiša į šios bylos nagrinėjimą teisme: jis neposėdžiauja apeliacinį skundą nagrinėjančioje Teisingumo Teismo teisėjų kolegijoje, o atsakomybė už procedūrinius veiksmus, kuriuos jis turėtų atlikti kaip Teisingumo Teismo pirmininkas, yra perduota Teisingumo Teismo pirmininko pavaduotojui.

36. Atsižvelgdamas į tai, kas nurodyta pirmiau, laikausi nuomonės, kad šioje byloje Teisingumo Teismas kaip institucija taip pat atitinka objektyvaus nešališkumo reikalavimą. Todėl Chartijos 47 straipsnis nėra pažeistas.

37. Galiausiai nematau pagrindo teigti, kad tokioje byloje kaip ši Teisingumo Teismas savo kaip apeliacinės (ir paskutinės) instancijos įgaliojimus turėtų įgyvendinti kaip nors kitaip nei kurioje nors kitoje byloje. Be to, SESV (visų pirma 256 straipsnio 1 dalies antros pastraipos) ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statuto (ypač 58 straipsnio) taisyklės dėl apeliacinių skundų visiškai taikomos ir šiai bylai.

38. Kadangi *Kendrion* šiuo klausimu nepateikė jokios konkrečios informacijos, man sunku suprasti, kodėl Teisingumo Teismas turėtų taikyti švelnesnį arba griežtesnį skundžiamo sprendimo peržiūros standartą, atsižvelgdamas į atitinkamą apeliacinio skundo pagrindą pateikusios šalies tapatybę. Be to, negalima sutikti su tuo, kad Europos Sąjunga (tikroji atsakovė byloje dėl žalos atlyginimo pagal SESV 268 ir 340 straipsnius) gali turėti daugiau ar mažiau procesinių teisių, priklausomai nuo jai atstovaujančios institucijos.

39. Tokiomis aplinkybėmis manau, kad apeliacinis skundas yra priimtinas.

B. Bylos esmė

1. Turtinė žala

40. Europos Sąjungos pateikti trys apeliacinio skundo pagrindai ir *Kendrion* pateiktas apeliacinio skundo antrasis ir trečiasis pagrindai susiję su Bendrojo Teismo išvadomis dėl turtinės žalos, kurią tariamai patyrė *Kendrion*. Visų pirma abi šalys teigia, kad Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą, nagrinėdamas *Kendrion* reikalavimus dėl žalos, patirtos dėl išlaidų, susijusių su banko garantija, kurią ši bendrovė pateikė Komisijai, siekdama išvengti pareigos iš karto sumokėti Sprendimu C(2005) 4634 paskirtą baudą. *Kendrion* taip pat teigia, kad Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą, atmesdamas jos reikalavimą kompensuoti palūkanas, kurias ji sumokėjo Komisijai už laikotarpį, kai buvo viršytas terminas.

41. Manau, kad teisinę šių klausimų analizę vertėtų pradėti nuo reikalavimų, susijusių su *Kendrion* patirtomis banko garantijos išlaidomis, nagrinėjimo. Šiuo tikslu pirmiausia analizuosiu Europos Sąjungos pateiktą apeliacinio skundo *pirmąjį* pagrindą. Tada tik išsamumo sumetimais nagrinėsiu Europos Sąjungos apeliacinio skundo *antrąjį* pagrindą. Tuomet nebereikės nagrinėti likusių apeliacinio skundo pagrindų, susijusių su banko garantijos išlaidomis.

42. Galiausiai nagrinėsiu *Kendrion* apeliacinio skundo *antrąjį* pagrindą, susijusį su baudos palūkanų mokėjimu už laikotarpį, kai buvo viršytas terminas.

a) Su banko garantija susijusios išlaidos: priežastinio ryšio buvimas

43. Apeliacinio skundo pirmajame pagrinde Europos Sąjunga, palaikoma Europos Komisijos, nesutinka su Bendrojo Teismo pateiktu priežastinio ryšio sąvokos aiškinimu ir taikymu. Iš esmės Europos Sąjunga teigia, kad tarp Bendrojo Teismo padaryto pareigos išnagrinėti bylą per protingą terminą pažeidimo byloje T-54/06 ir *Kendrion* žalos, kurią ji patyrė dėl išlaidų, susijusių su banko garantija, nėra

tiesioginio priežastinio ryšio. Visų pirma Europos Sąjunga pabrėžia, kad ši žala buvo patirta todėl, kad *Kendrion*, užuot sumokėjusi Komisijos paskirtą baudą, nusprendė išlaikyti banko garantijos galiojimą per visą teismo procesą. *Kendrion* šiuo klausimu gina skundžiamą sprendimą: jos nuomone, su banko garantija susijusios išlaidos, sumokėtos per laikotarpį, kai buvo viršytas terminas, buvo patirtos todėl, kad Bendrasis Teismas neišnagrinėjo bylos per protingą terminą.

44. Toliau trumpai apžvelgsiu Bendrojo Teismo motyvus ir tada paaiškinsiu, kodėl, mano nuomone, pirmasis Europos Sąjungos apeliacinio skundo pagrindas yra pagrįstas.

45. Skundžiamo sprendimo 64 ir 65 punktuose Bendrasis Teismas priminė suformuotą jurisprudenciją, pagal kurią žala, kurią atlyginti prašoma ieškinyje dėl Sąjungos deliktinės atsakomybės, turi būti reali ir tikra, o tai turi įrodyti ieškovas. Be to, ieškovas turi pateikti įrodymus, kad tarp elgesio, kuriuo kaltinama, ir nurodomos žalos yra priežastinis ryšys, t. y. pakankamai tiesioginis ryšys.

46. Skundžiamo sprendimo 81–84 punktuose Bendrasis Teismas pažymėjo, kad tuo atveju, jeigu byloje T-54/06 nebūtų viršytas protingas bylos išnagrinėjimo terminas, *Kendrion* nebūtų turėjusi mokėti su banko garantija susijusių išlaidų laikotarpiu, kai šis terminas buvo viršytas. Jo nuomone, tai reiškia, kad tarp pareigos išnagrinėti bylą per protingą terminą pažeidimo ir žalos, kurią *Kendrion* patyrė dėl to, kad per laikotarpį, kai buvo viršytas protingas bylos išnagrinėjimo terminas, mokėjo su banko garantija susijusias išlaidas, buvo priežastinis ryšys.

47. Nurodydamas ankstesnę jurisprudenciją (toliau – *Holcim* jurisprudencija)[32], Bendrasis Teismas skundžiamo sprendimo 86 punkte pripažino, kad iš esmės su banko garantija susijusios išlaidos, kurias mokėjo Komisijos sprendimu baudą gavusi bendrovė, buvo patirtos dėl pačios bendrovės pasirinkimo pateikti banko garantiją ir nevykdyti pareigos sumokėti baudą per ginčijamame sprendime nurodytą terminą. Todėl šios išlaidos paprastai negali būti laikomos *tiesiogine* institucijos elgesio pasekme.

48. Tačiau skundžiamo sprendimo 87–89 punktuose Bendrasis Teismas atskyrė nagrinėjamą bylą nuo bylų, kuriose buvo suformuota *Holcim* jurisprudencija. Bendrasis Teismas nusprendė, kad tuo metu, kai *Kendrion* pareiškė ieškinį byloje T-54/06 ir pateikė banko garantiją, pareigos išnagrinėti bylą per protingą terminą pažeidimo nebuvo įmanoma numatyti ir *Kendrion* galėjo pagrįstai tikėtis, kad jos ieškinys bus išnagrinėtas per protingą terminą. Bendrasis Teismas taip pat pažymėjo, kad protingas bylos išnagrinėjimo terminas byloje T-54/06 buvo pažeistas vėliau, negu ieškovė nusprendė pateikti banko garantiją. Dėl šių priežasčių jis konstatavo, kad ryšio tarp protingo bylos T-54/06 išnagrinėjimo termino viršijimo ir su banko garantija susijusių išlaidų patyrimo laikotarpiu, kai buvo viršytas terminas, negalėjo nutraukti pirminis *Kendrion* sprendimas nemokėti baudos iš karto ir pateikti banko garantiją. Taigi skundžiamo sprendimo 90 punkte jis konstatavo, kad pagal SESV 340 straipsnį šis ryšys buvo pakankamai tiesioginis.

49. Manau, Bendrasis Teismas rėmėsi klaidingais motyvais. Iš esmės Bendrasis Teismas pripažįsta *Holcim* jurisprudencijoje suformuotą poziciją, tačiau kartu atskiria šią bylą nuo bylų, kuriose buvo suformuota ši jurisprudencija. Kaip ir Bendrasis Teismas, manau, kad *Holcim* jurisprudencija yra pagrįsta, tačiau, kitaip nei Bendrasis Teismas, nemanau, kad ši byla iš esmės skiriasi nuo bylų, kuriose buvo priimtas Sprendimas *Holcim*: mano nuomone, nė vienas iš Bendrojo Teismo nurodytų dviejų šio skirtumo pagrindų nei atskirai, nei kartu neįtikina.

32 Žr. 2005 m. balandžio 21 d. Sprendimo *Holcim (Deutschland) / Komisija*, T-28/03, EU:T:2005:139, 123 punktą ir 2007 m. gruodžio 12 d. Nutarties *Atlantic Container Line ir kt. / Komisija*, T-113/04, nepaskelbta Rink., EU:T:2007:377, 38 punktą. Reikėtų pažymėti, kad iki šiol Teisingumo Teismas neturėjo galimybės patvirtinti šios jurisprudencijos.

50. Prieš išsamiai paaiškindamas, kodėl laikausi tokios nuomonės, norėčiau pabrėžti, kad pagal suformuotą jurisprudenciją SESV 340 straipsnis negali būti aiškinamas kaip nustatantis reikalavimą Europos Sąjungai atlyginti už kiekvieną žalingą, net ir netiesioginę jos institucijų elgesio pasekmę [33]. Todėl, pareiškiant ieškinį dėl Sąjungos deliktinės atsakomybės, nepakanka, kad elgesys, kuriuo kaltinama, būtų viena iš nurodomos žalos priežasčių; šis elgesys turi būti *lemiama* žalos priežastis [34]. Kitaip tariant, pakankamas ryšys yra tik tada, kai žala yra atsakingos institucijos neteisėto veiksmo tiesioginė pasekmė ir kai ji nepriklauso nuo kitų teigiamų ar neigiamų priežasčių [35].

1) Galimybė numatyti neteisėtą elgesį

51. Pirmasis pagrindas, kurį nurodė Bendrasis Teismas, siekdamas atskirti šią bylą nuo bylų, kuriose buvo suformuota *Holcim* jurisprudencija, yra tas, kad tuo metu, kai *Kendrion* pareiškė ieškinį byloje T-54/06 ir pateikė banko garantiją, Bendrojo Teismo pareigos išnagrinėti bylą per protingą terminą pažeidimo *nebuvo įmanoma numatyti*.

52. Vis dėlto šis teiginys pirmiausia yra netikslus. Deja, kelios bylos, kuriose Bendrasis Teismas priėmė sprendimą beveik prieš pat pareiškiant ieškinį byloje T-54/06, buvo nagrinėjamos ilgai [36]. Tai ypač pasakytina apie bylas, susijusias su ES konkurencijos normų taikymu, visų pirma kartelių bylas [37], kurios yra itin sudėtingos, užima daug laiko ir jas nagrinėjant gali tekti lygiagrečiai arba koordinuotai vienu metu nagrinėti kelias bylas.

53. Žinoma, *Kendrion*, kaip ir bet kuris kitas ieškovas, galėjo tikėtis, kad jos byla bus išnagrinėta per protingą terminą. Tačiau, atsižvelgiant į Teisingumo Teismo praktiką ir bylai reikšmingų aplinkybių laikotarpiu buvusius teismo duomenis, apskaičiuoti tikėtiną bylos trukmę siekiant įvertinti galimas visas su banko garantija susijusias išlaidas buvo gana neaiški ir sunki užduotis.

54. Antra, ir juo labiau neatsižvelgiant į tai, ar pernelyg ilgą bylos T-54/06 trukmę buvo galima numatyti, Bendrasis Teismas klaidingai pavartojo numatomumo sąvoką siekdamas nustatyti pakankamo priežastinio ryšio, lemiančio Europos Sąjungos atsakomybę, buvimą.

55. Nagrinėjamoje byloje tai, ar tariamą žalą patyręs asmuo galėjo numatyti neteisėtą įvykį, dėl kurio atsirado tariama žala, nėra pagrindinis klausimas. Nustatant Europos Sąjungos deliktinę atsakomybę šioje byloje pirmiausia labai svarbu tai, ar tariama žala yra *tiesioginė* neteisėto institucijos elgesio pasekmė.

56. Būtent šio aspekto Bendrasis Teismas išsamiai neišnagrinėjo. Man atrodo, kad, nagrinėjant šį aspektą, potencialus galimybės numatyti pernelyg ilgą trukmę nebuvimas galėjo būti reikšmingas tik dviem aplinkybėmis. Tačiau nagrinėjamu atveju nėra nė vienos iš šių aplinkybių.

33 Šiuo klausimu žr. 1979 m. spalio 4 d. Sprendimo *Dumortier ir kt. / Taryba*, 64/76, 113/76, 167/78, 239/78, 27/79, 28/79 ir 45/79, EU:C:1979:223, 21 punktą. Žr. neseniai priimtos 2011 m. kovo 31 d. Nutarties *Mauerhofer / Komisija*, C-433/10 P, nepaskelbta Rink., EU:C:2011:204, 127 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją.

34 Žr. 2011 m. kovo 31 d. Nutarties *Mauerhofer / Komisija*, C-433/10 P, nepaskelbta Rink., EU:C:2011:204, 127 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją.

35 Šiuo klausimu žr. generalinio advokato A. Trabucchi išvados byloje *Compagnie continentale France / Taryba*, 169/73, EU:C:1974:32, 4 punktą.

36 Žr., pavyzdžiui, 2004 m. sausio 13 d. Sprendimą *Thermenhotel Stoiser Franz ir kt. / Komisija*, T-158/99, EU:T:2004:2; 2005 m. gegužės 11 d. Sprendimą *Saxonia Edelmetalle / Komisija*, T-111/01 ir T-133/01, EU:T:2005:166; 2005 m. spalio 19 d. Sprendimą *Freistaat Thüringen / Komisija*, T-318/00, EU:T:2005:363, ir 2005 m. gruodžio 14 d. Sprendimą *Laboratoire du Bain / Taryba ir Komisija*, T-151/00, nepaskelbtas Rink., EU:T:2005:450.

37 Be kitų, žr. 2003 m. gruodžio 11 d. Sprendimą *Marlines / Komisija*, T-56/99, EU:T:2003:333; 2004 m. liepos 8 d. Sprendimą *Mannesmannröhren-Werke / Komisija*, T-44/00, EU:T:2004:218; 2005 m. gruodžio 14 d. Sprendimą *Honeywell / Komisija*, T-209/01, EU:T:2005:455, ir 2006 m. kovo 15 d. Sprendimą *BASF / Komisija*, T-15/02, EU:T:2006:74.

57. Pirma, šis aspektas galėjo būti reikšmingas, jeigu *Kendrion* nebūtų galėjusi vėliau pakeisti savo pradinio sprendimo atidėti mokėjimą ir pateikti banko garantiją. Vis dėlto, kaip bus aišku iš šios išvados 68–74 punktų, taip nėra: *Kendrion* bet kada nagrinėjant bylą teisme galėjo sumokėti baudą ir atsiimti banko garantiją. Taigi, net jei iš pradžių *Kendrion* negalėjo numatyti šio naujo įvykio, vėliau ji galėjo pritaikyti savo elgesį atsižvelgdama į jį.

58. Antra, potencialus galimybės numatyti pernelyg ilgą trukmę nebuvimas galėjo būti reikšmingas ir tuo atveju, jeigu Europos Sąjunga Bendrajame Teisme būtų teigusi, kad *Kendrion* neįrodė deramo rūpestingumo tam, kad būtų išvengta žalos, kuri galėjo būti patirta dėl jos sprendimo atidėti baudos mokėjimą iki teismo proceso pabaigos, arba apribotas jos dydis.

59. Šiuo klausimu reikia nepamiršti, kad pagal suformuotą jurisprudenciją nagrinėjant ieškinį dėl deliktinės atsakomybės reikia patikrinti, ar nukentėjęs asmuo, esant rizikai, jog žala nebus atlyginta, buvo pakankamai rūpestingas, kad išvengtų žalos ar apribotų jos dydį. Priežastinis ryšys gali nutrūkti dėl nukentėjusio asmens aplaidumo, kai šis aplaidumas yra lemiama žalos atsiradimo priežastis [38].

60. Tačiau Bendrasis Teismas šią aplinkybę skundžiamame sprendime nurodė ne dėl to. Bendrasis Teismas rėmėsi numatomumo kriterijumi ne tam, kad išnagrinėtų, ar priežastinis ryšys tarp tariamos žalos ir ES institucijos elgesio, kuriuo kaltinama, nutrūko dėl *Kendrion* aplaidumo; jis rėmėsi šia sąvoka pirmiausia siekdamas nustatyti tokio ryšio buvimą.

61. Vis dėlto potencialus galimybės numatyti tariamą žalą sukėlusį įvykį nebuvimas nieko nepasako apie tariamą žalą *nulėmusį veiksnį*. Net darant prielaidą, kad pernelyg didelio vėlavimo nebuvo įmanoma numatyti, ši aplinkybė nėra nei būtina, nei pakankama tam, kad kiltų Europos Sąjungos atsakomybė.

62. Atsižvelgdamas į tai, kas nurodyta pirmiau, laikausi nuomonės, kad Bendrasis Teismas skundžiamame sprendime klaidingai aiškino ir taikė „numatomumo“ sąvoką pagal SESV 340 straipsnį, kad nustatytų priežastinio ryšio buvimą tarp tariamos žalos ir elgesio, kuriuo kaltinama.

2) Pasirinkimo bendrovei „Kendrion“ nebuvimas

63. Antrasis motyvas, kurį Bendrasis Teismas nurodė siekdamas atskirti šią bylą nuo bylų, kuriose buvo suformuota *Holcim* jurisprudencija, yra tas, kad protingas terminas išnagrinėti bylą T-54/06 buvo viršytas *po to*, kai *Kendrion* priėmė sprendimą pateikti banko garantiją.

64. Manau, ši aplinkybė taip pat neturi reikšmės.

65. Pirmiausia reikėtų nepamiršti, kad Komisijos sprendimas, kaip antai Sprendimas C(2005) 4634, yra teisiškai privalomas ir jo galiojimas yra preziumuojamas, kol jo nepanaikina ES teismai. Jeigu įmonė, kuriai Komisija paskyrė baudą, mano, kad Komisijos sprendimas yra neteisėtas ir kad įvykdžius jį iš karto galėtų kilti nepataisoma žala, ši įmonė gali pateikti ES teismams prašymą taikyti laikinąsias apsaugos priemones pagal SESV 278 ir 279 straipsnius, kartu ginčydama sprendimo galiojimą.

38 Žr., pavyzdžiui, 2010 m. kovo 18 d. Sprendimo *Trubowest Handel ir Makarov / Taryba ir Komisija*, C-419/08 P, EU:C:2010:147, 61 punktą. Kaip nuosekliai konstatuoja Teisingumo Teismas, šis principas yra visose valstybių narių teisinėse sistemose taikomas bendrasis principas: šiuo klausimu žr. 1996 m. kovo 5 d. Sprendimo *Brasserie du pêcheur ir Factortame*, C-46/93 ir C-48/93, EU:C:1996:79, 85 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją.

66. Jeigu toks prašymas nepateikiamas arba jeigu ES teismai jį atmeta, paprastai bauda turi būti sumokama per sprendime nurodytą terminą. Atsižvelgiant į tai, pagal ES biudžeto taisykles [39] Komisijai leidžiama sutikti, kad baudos mokėjimas būtų atidėtas, jeigu skolininkas įsipareigoja mokėti palūkanas už praleistą terminą ir pateikia finansinę garantiją, kuri padengtų skolą (pagrindinę sumą ir palūkanas).

67. Taigi įmonėms, ketinančioms ES teismuose ginčyti baudą, suteikiama galimybė pasirinkti iš karto sumokėti baudą (taisyklė) arba prašyti galimybės pateikti banko garantiją (išimtis). Įmonės pasirinkimas turi būti *finansiškai neutralus* Sąjungai: mokėjimo atidėjimas neturi sukelti nuostolių Sąjungos biudžetui. Apskaitos pareigūnas, kuris, bendradarbiaudamas su atsakingu leidimus suteikiančiu pareigūnu, priima sprendimą dėl įmonės prašymo atidėti mokėjimą, nėra įgaliotas pakeisti baudos, kurią Komisija nustatė kaip institucija (t. y. Komisijos narių kolegija), dydžio. Be to, įmonės sprendimas sumokėti baudą iš karto, neatsižvelgiant į tai, kad ji ketina ginčyti Komisijos sprendimą ES teismuose, neturėtų lemti nepagrįsto Europos Sąjungos praturtėjimo. Būtent todėl, pirma, jeigu ES teismai pripažįsta Komisijos sprendimą pagrįstu, bauda, kurios mokėjimas buvo atidėtas, tampa mokėtina kartu su palūkanomis. Antra, panaikinus ginčijamą Komisijos sprendimą Sąjungai atsiranda pareiga grąžinti sumokėtas sumas kartu su taikytinomis palūkanomis [40].

68. Akivaizdu, kad sprendimas atidėti mokėjimą leidžia įmonei toliau naudotis atitinkamomis sumomis, kol vyksta teismo procesas. Tačiau jis taip pat reiškia tam tikras papildomas išlaidas (susijusias su banko garantijos pateikimu), kurias įmonė turi sutikti patirti, taip pat ir tuo atveju, jeigu ginčijamas sprendimas galiausiai būtų panaikintas. Todėl kiekviena įmonė, kuriai Komisija paskyrė baudą, turi įvertinti, ar ji yra finansiškai suinteresuota sumokėti baudą per nustatytą terminą, ar prašyti atidėti mokėjimą ir pateikti banko garantiją.

69. Svarbu yra tai, kad, kitaip, nei nusprendė Bendrasis Teismas, tai nėra pasirinkimas, kurį galima padaryti tik kartą. Bet kuri įmonė, nusprendusi pateikti garantiją, visada gali pakeisti savo sprendimą ir sumokėti baudą [41]. Taip ji išvengia papildomų pagrindinės sumos palūkanų susikaupimo ir gali atsiimti anksčiau pateiktą banko garantiją.

70. Pagal ES teisę niekas įmonei nedraudžia nutraukti banko garantijos ir sumokėti baudos, jeigu ji mano, kad tokia veiksmų eiga jai būtų palankesnė. Taigi galima daryti prielaidą, kad jeigu įmonė nagrinėjant bylą nepakeičia savo pradinio sprendimo, taip yra todėl, kad ši įmonė mano, kad tolesnis banko garantijos galiojimas vis dar labiausiai atitinka jos interesus. Iš tikrųjų tai, ar pradinis sprendimas vis dar yra naudingas, vėliau priklauso nuo daugelio veiksnių (tai pinigų skolinimosi išlaidos, banko taikomi mokesčiai už garantiją, grąža, kurią duoda mokėtina suma, jeigu ji investuojama į kitą verslą, ir kt.), kurie, kaip pažymi Komisija, laikui bėgant gali reikšmingai pasikeisti. Todėl ekonominiu požiūriu pagrįsta daryti prielaidą, kad įmonė gali reguliariai persvarstyti savo pradinį sprendimą.

71. Todėl, kaip teisingai teigia Europos Sąjunga, sprendimas pateikti banko garantiją, užuot sumokėjus Komisijos paskirtą baudą, nebuvo priimtas tik teismo proceso pradžioje: *Kendrion* laisva valia ir sąmoningai *išlaikė* (arba *patvirtino*) šį sprendimą per visą bylos T-54/06 nagrinėjimo laikotarpį, taip pat ir tada, kai šis nagrinėjimas labai užsitęsė.

39 2002 m. gruodžio 23 d. Komisijos reglamento (EB, Euratomas) Nr. 2342/2002, nustatančio išsamias Tarybos reglamento (EB, Euratomas) Nr. 1605/2002 dėl Europos Bendrijų bendrajam biudžetui taikomo finansinio reglamento įgyvendinimo taisykles (OL L 357, 2002, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 1 sk., 4 t., p. 145), 85 straipsnis. Šis reglamentas, kuris buvo taikomas bylai reikšmingų aplinkybių laikotarpiu, dabar yra pakeistas 2012 m. spalio 29 d. Komisijos deleguotuoju reglamentu (ES) Nr. 1268/2012 dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento Nr. 966/2012 dėl Sąjungos bendrajam biudžetui taikomų finansinių taisyklių taikymo taisyklių (OL L 362, 2012, p. 1).

40 Šiuo klausimu žr. 2015 m. vasario 12 d. Sprendimą *Komisija / IPK International*, C-336/13 P, EU:C:2015:83. Dėl palūkanų, kurias Komisija turi grąžinti bendrovei, kuri sumokėjo baudą, siekdama įvykdyti pagal SESV 101 straipsnį priimtą sprendimą, kurį vėliau panaikino ES teismai, rūšies ir sumos žr. šiuo metu nagrinėjamą bylą *Printeos / Komisija*, T-201/17.

41 Žr., pavyzdžiui, 2016 m. gegužės 12 d. Sprendimo *Trioplast Industrier / Komisija*, T-669/14, nepaskelbtas Rink., EU:T:2016:285, 103 punktą.

72. Tai tam tikru mastu patvirtina ir *Kendrion*.

73. Savo pastabose *Kendrion* nurodo, kad pradinis sprendimas pateikti banko garantiją buvo priimtas todėl, kad tuo metu buvo manoma, jog jis yra „finansiškai pagrįstas“. Ji taip pat teigia, kad sprendimą nutraukti banko garantiją ir sumokėti baudą prieš baigiantis teismo procesui būtų buvę sudėtinga priimti dėl jo sukeliamų finansinių pasekmių (būtų tekę mokėti didelę sumą, kuri sudarė pusę jos nuosavo kapitalo) ir praktinių sunkumų (visų pirma susijusių su finansų įstaigomis, kurios pateikė banko garantiją, akcininkais ir kitais suinteresuotaisiais subjektais).

74. Šie argumentai parodo, jog *Kendrion* žinojo, kad gali bet kada nutraukti garantiją ir sumokėti baudą. Tai taip pat rodo, kad ši bendrovė vykstant minėtam teismo procesui (netiesiogiai arba tiesiogiai) atliko sąnaudų ir naudos analizę, susijusią su teisės aktuose numatytomis galimybėmis dėl nesumokėtos baudos. Tai, kad *Kendrion* dėl įvairių strateginių, ekonominių, finansinių ir praktinių priežasčių nusprendė išlaikyti banko garantiją per visą bylos nagrinėjimo Bendrajame Teisme trukmę parodo, kad ji veikė taip, kaip manė esant geriausia jos interesams. Be to, galima būtų pridurti, kad banko garantijos galiojimas buvo pratęstas iki apeliacinio proceso Teisingumo Teisme pabaigos, nors *Kendrion* pralaimėjo bylą pirmojoje instancijoje.

75. Užbaigiant analizę šiuo klausimu, reikia pasakyti, kad Bendrojo Teismo antroji priežastis, dėl kurios jis atskyrė šią bylą nuo bylų, kuriose buvo suformuota *Holcim* jurisprudencija, paremta klaidinga prielaida, kad vienintelis sprendimas, kuris buvo svarbus nagrinėjamoje byloje, buvo pradinis *Kendrion* sprendimas atidėti mokėjimą ir pateikti banko garantiją dar prieš prasidedant teismo procesui.

76. Klaidingą šios prielaidos pobūdį taip pat netiesiogiai patvirtina skundžiamas sprendimas.

3) Skundžiamo sprendimo prieštaringumas

77. Skundžiamo sprendimo 98 punkte Bendrasis Teismas konstatavo, kad pažeidimas neturėjo pakankamo tiesioginio ryšio su banko garantijos išlaidomis, patirtomis *po* sprendimo byloje T-54/06 priėmimo. Bendrasis Teismas nusprendė, kad šios išlaidos buvo patirtos dėl *Kendrion* sprendimo, asmeniškai ir savarankiškai priimto po minėto teismo sprendimo, nemokėti baudos, neprašyti sustabdyti Sprendimo C(2005) 4634 veikimo ir paduoti apeliaciją dėl minėto teismo sprendimo. Jeigu taip yra, man neaišku, kodėl Bendrasis Teismas nusprendė, kad sprendimas išlaikyti banko garantiją buvo lemiamas Europos Sąjungos atsakomybei pašalinti *po* teismo sprendimo priėmimo, bet ne *prieš* jį priimant.

78. Kaip teigė Europos Sąjunga, atrodo, kad šie laikotarpiai, kurie gali būti svarbūs pagal SESV 340 straipsnį, beveik nesiskiria. Be to, nagrinėjant bylą pirmojoje instancijoje *Kendrion* sąmoningai nusprendė neprašyti sustabdyti ginčijamo sprendimo vykdymo ir palikti banko garantiją galioti iki to teismo proceso pabaigos. Taigi skundžiamo sprendimo 98 punktas patvirtina, kad aplinkybės, kurias Bendrasis Teismas to paties sprendimo 87–89 punktuose laikė reikšmingomis atskiriant nagrinėjamą bylą nuo *Holcim* jurisprudencijos, neturi reikšmės.

4) Tarpinė išvada

79. Neginčijama, jog tai, kad *Kendrion* turėjo padengti su Komisijai pateikta banko garantija susijusias išlaidas, patirtas tuo laikotarpiu, kai buvo viršytas terminas, yra, be kita ko, Bendrojo Teismo negebėjimo priimti sprendimą per protingą terminą *pasekmė*.

80. Tačiau tai nebuvo *lemiama* tariamos žalos priežastis. Lemiamas veiksnys buvo *Kendrion* sprendimas toliau naudotis išimtimi, kurią ji prašė taikyti jos pareigai sumokėti reikalaujamą baudą, žinant visas su tokiu sprendimu susijusias išlaidas ir riziką. Todėl šioje byloje taikytini iš *Holcim* jurisprudencijos kylantys principai.

81. Dėl visų šių priežasčių laikausi nuomonės, kad Bendrasis Teismas klaidingai aiškino ir taikė priežastinio ryšio sąvoką pagal SESV 340 straipsnį. Mano nuomone, tarp Bendrojo Teismo byloje T-54/06 padaryto pareigos išnagrinėti bylą per protingą terminą pažeidimo ir *Kendrion* nurodomos žalos, patirtos dėl su banko garantija susijusių išlaidų per laikotarpį, kai buvo viršytas terminas, nėra pakankamo tiesioginio priežastinio ryšio.

82. Atsižvelgiant į tai, turi būti panaikinta ta skundžiamo sprendimo dalis, kuria Europos Sąjunga buvo įpareigota atlyginti *Kendrion* 588 769,18 EUR dydžio turtinę žalą, kurią ši bendrovė patyrė dėl protingo bylos išnagrinėjimo termino pažeidimo byloje, kurioje priimtas 2011 m. lapkričio 16 d. Sprendimas *Kendrion / Komisija* (T-54/06, EU:T:2011:667).

83. Tai reiškia, kad, jeigu Teisingumo Teismas man pritartų šiuo klausimu, nereikėtų nagrinėti Europos Sąjungos apeliacinio skundo *antrojo* ir *trečiojo* pagrindų ir *Kendrion* apeliacinio skundo *trečiojo* pagrindo. Vis dėlto, kadangi iškeltas klausimas yra svarbus būsimoms byloms, manau, kad būtų gerai bent išsamumo sumetimais išnagrinėti Europos Sąjungos pateiktą apeliacinio skundo antrąjį pagrindą. Ši analizė taip pat bus naudinga nagrinėjant *Kendrion* apeliacinio skundo *antrąjį* pagrindą.

b) Su banko garantija susijusios išlaidos: žalos sąvoka

84. Apeliacinio skundo antrajame pagrinde, susijusiame su skundžiamo sprendimo 81–99 punktais, Europos Sąjunga, palaikoma Komisijos, teigia, kad Bendrasis Teismas neteisingai aiškino žalos sąvoką. Jos nuomone, pirmosios instancijos teismas turėjo išnagrinėti, ar per laikotarpį, kai buvo viršytas terminas, *Kendrion* patirtos su banko garantija susijusios išlaidos buvo didesnės už naudą, kurią ji gavo, išlaikydama baudos sumai prilygstančią sumą. *Kendrion* prašo Teisingumo Teismo atmesti šį apeliacinio skundo pagrindą kaip nepagrįstą. *Kendrion* nuomone, tarp jos patirtos naudos ir per laikotarpį, kai buvo viršytas terminas, šios bendrovės patirtos žalos nėra ryšio.

85. Man atrodo, kad ir šis apeliacinio skundo pagrindas yra pagrįstas. Iš tikrųjų Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą, kai, nepateikęs jokio konkretaus paaiškinimo ar neatlikęs papildomo tyrimo, skundžiamo sprendimo 81 ir 82 punktuose su banko garantija susijusias *išlaidas*, patirtas per laikotarpį, kai buvo viršytas terminas, prilygino *žalai*, atlygintinai pagal SESV 340 straipsnį.

86. Šios dvi sąvokos turėtų būti atskirtos.

87. ES institucijos veiksmas ar neveikimas gali sukelti įvairių pasekmių tokių įmonių kaip *Kendrion* finansinei padėčiai. Įmonė gali patirti tam tikrų išlaidų, tačiau kartu gauti ir naudos. „Žala“, kaip ji suprantama pagal SESV 340 straipsnį, atsiranda tik tada, kai grynasis skirtumas tarp išlaidų ir naudos yra neigiamas [42]. Kitaip tariant, dėl elgesio, kuriuo skundžiamasi, turi būti *apskritai patirta žala*. Kitaip susiklostytų paradoksali padėtis, kai, nepaisant to, kad gavo finansinės naudos iš ES institucijos elgesio, įmonė dar turėtų teisę iš Sąjungos reikalauti papildomų sumų.

88. Kaip paaiškinta šios išvados 68 ir 70 punktuose, įmonės sprendimas atidėti mokėjimą ir pateikti banko garantiją lemia tam tikras išlaidas, tačiau jis taip pat leidžia šiai įmonei tam tikrą laiką naudotis suma, kuri gali duoti jai pelno. Šios įvairios pasekmės nėra nesusijusios tarpusavyje, kaip klaidingai teigė *Kendrion*, o kaip tik yra neatsiejamos: tai yra dvi to paties medalio pusės.

42 Šiuo klausimu žr. 1992 m. gegužės 19 d. Sprendimo *Mulder ir kt. / Taryba ir Komisija*, C-104/89 ir C-37/90, EU:C:1992:217, 26 ir paskesnius punktus.

89. Ekonominiu požiūriu sprendimas atidėti baudos mokėjimą iš esmės yra tam tikras atitinkamos įmonės finansavimas: iki teismo proceso pabaigos ši įmonė praktiškai pasiskolina iš pačios Sąjungos pinigus, kuriuos jai yra skolinga. Kitaip tariant, bendras finansavimo išlaidas sudaro su banko garantija susijusių išlaidų suma, o jeigu įmonė pralaimėtų bylą, prisidėtų ir nuo pagrindinės sumos mokėtinos palūkanos. Tačiau skundžiamame sprendime susitelkiama tik į *Kendrion* patirtas išlaidas ir nekalbama apie galimą šios bendrovės pelną ar santaupas dėl mokėjimo atidėjimo.

90. Mano nuomone, čia Bendrasis Teismas padarė klaidą. Kaip minėta šios išvados 70 ir 74 punktuose, preziumuojama, kad įmonė visada veikia taip, kaip ji mano esant racionalu ekonominiu ir finansiniu požiūriu. Todėl gali būti pagrįsta daryti prielaidą, kad per visą bylos T-54/06 nagrinėjimo trukmę *Kendrion* galvojo, kad jai yra palankiau toliau skolintis iš Sąjungos mokėtinos baudos dydį atitinkančią sumą, o ne naudotis savo pačios lėšomis ar skolintis šią sumą iš kredito įstaigų.

91. Šiomis aplinkybėmis negalima atmesti, kad dėl pernelyg ilgo delsimo išnagrinėti bylą T-54/06 *Kendrion* ne tik patyrė nuostolių, bet ir gavo finansinės naudos. Visgi to neįmanoma išsiaiškinti remiantis skundžiamu sprendimu, nes Bendrasis Teismas, neatlikęs jokio papildomo tyrimo, nusprendė, kad su banko garantija susijusios išlaidos, patirtos per laikotarpį, kai buvo viršytas terminas, prilygo *Kendrion* per tą laiką patirtai žalai.

92. Galiausiai norėčiau pridurti, kad ir šiuo aspektu skundžiamas sprendimas atrodo prieštaringas. Iš tikrųjų, dėl kitos tariamos žalos formos (palūkanų mokėjimo nuo baudos sumos) Bendrasis Teismas konstatavo, kad *Kendrion* nepateikė įrodymų, kurie patvirtintų, kad per laikotarpį, kai buvo viršytas terminas, „vėliau Komisijai sumokėtų delspinigių suma buvo didesnė už naudą, kurią ji gavo naudodamasi suma, atitinkančia baudą su delspinigiais“ [43].

93. Sunku suprasti, kodėl Bendrasis Teismas netaikė panašaus kriterijaus dėl tariamos žalos, kurią sudarė su banko garantija susijusių išlaidų sumokėjimas tuo pačiu laikotarpiu.

94. Darau išvadą, kad ir *antrasis* Europos Sąjungos apeliacinio skundo pagrindas yra pagrįstas.

c) Palūkanos

95. Apeliacinio skundo antrajame pagrinde, susijusiame su skundžiamo sprendimo 75–80 punktais, *Kendrion* teigia, kad Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą, atmesdamas jos prašymą atlyginti žalą, kurią sudarė 3,56 % dydžio palūkanos nuo jai paskirtos baudos sumos už laikotarpį, kai buvo viršytas terminas.

96. Bendrasis Teismas nusprendė, kad *Kendrion* nepateikė įrodymų, kurie patvirtintų, kad per laikotarpį, kai buvo viršytas terminas, palūkanų už praleistą terminą suma, kuri vėliau buvo sumokėta Komisijai, buvo didesnė už naudą, kurią ši bendrovė gavo turėdama sumą, lygią baudos ir palūkanų už praleistą terminą sumai.

97. Mano nuomone, Bendrasis Teismas dėl šios išvados 43–94 punktuose nurodytų priežasčių teisingai atmetė *Kendrion* reikalavimą. Kadangi ES teismai galiausiai atmetė *Kendrion* ieškinį, palūkanos už praleistą terminą, mokėtinos Komisijai nuo baudos sumos, akivaizdžiai yra išlaidos, kurias *Kendrion* turėjo patirti per laikotarpį, kai vyko teismo procesas. Tačiau tai savaime nereiškia, kad šios išlaidos yra žala, kaip ji suprantama pagal SESV 340 straipsnį.

43 Skundžiamo sprendimo 77 punktas.

98. Dar svarbiau tai, kad šioje byloje pagal SESV 340 straipsnį tarp pernelyg ilgo bylos nagrinėjimo ir žalos, kurią sudarė palūkanų už laikotarpį, kai buvo viršytas terminas, sumokėjimas, nėra pakankamo tiesioginio priežastinio ryšio. Kaip paaiškinta šios išvados 71–74 punktuose, rizika patirti šias išlaidas atsirado dėl *Kendrion* sprendimo atidėti baudos mokėjimą iki teismo proceso pabaigos. *Kendrion* priėmė šį sprendimą laisva valia ir žinodama visas jo sukeliamas finansines pasekmes.

99. Todėl antrasis *Kendrion* apeliacinio skundo pagrindas turi būti atmestas.

2. Neturtinė žala

100. *Kendrion* apeliacinio skundo *ketvirtasis* pagrindas susijęs su skundžiamo sprendimo 121–135 punktais, kuriuose Bendrasis Teismas priteisė šiai bendrovei 6 000 EUR neturtinės žalos, kurią ji patyrė dėl pernelyg ilgo bylos T-54/06 nagrinėjimo, atlyginimą. *Kendrion* teigia, kad Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą, ir prašo priteisti didesnę sumą.

101. Europos Sąjunga mano, kad *Kendrion* argumentai yra nepriimtini ir bet kuriuo atveju nepagrįsti.

102. Toliau paaiškinsiu, kodėl laikausi nuomonės, kad *Kendrion* apeliacinio skundo ketvirtasis pagrindas negali būti pripažintas pagrįstu. Manau, šiuo tikslu pirmiausia būtų naudinga išsiaiškinti kelias svarbiausias sąvokas.

a) Neturtinės žalos sąvoka

103. SESV 340 straipsnio antroje pastraipoje nurodyta, kad „deliktinės atsakomybės atveju Sąjunga pagal valstybių narių įstatymams būdingus bendrus principus atlygina *bet kokią* žalą, kurią padaro jos institucijos ar tarnautojai, eidami savo pareigas“ [44]. Taigi ES teismai nuosekliai aiškina šią nuostatą kaip iš principo apimančią ir turtinę žalą (tai yra sumažėjęs turtas [45] ir negautas pelnas [46]), ir neturtinę žalą [47].

104. Vadovaudamasis šia jurisprudencija, 2013 m. lapkričio 26 d. Sprendime *Kendrion* [48] Teisingumo Teismas paaiškino, kad „nagrinėdamas ieškinį dėl žalos atlyginimo, pagrįstą Bendrojo Teismo padarytu Chartijos 47 straipsnio antros pastraipos pažeidimu dėl to, kad šis teismas nesilaikė reikalavimų, susijusių su bylos išnagrinėjimu per protingą terminą, Bendrasis Teismas <…> turi <…> išsiaiškinti, ar galima nustatyti ne tik *materialinę*, *bet ir moralinę* atitinkamos šalies *žalą*, patirtą dėl pernelyg ilgo bylos nagrinėjimo, ir prireikus nurodyti tinkamą jos atlyginimą“ [49].

105. Žalos atlyginimu pagal SESV 340 straipsnį siekiama kuo labiau atkurti nukentėjusiojo turtą, kurį jis turėjo prieš ES institucijai pasielgiant neteisėtai [50]. Todėl turtinė žala, kuri yra tiesioginė šio elgesio pasekmė, paprastai atlyginama sumokant šiai žalai prilygstančią sumą.

106. Tačiau to neįmanoma padaryti esant nematerialiai, arba neturtinei, žalai [51]. Daugelyje teisinių sistemų neturtinės žalos sąvoka reiškia žalą, kuri yra nemateriali ir kuriai sunku suteikti ekonominę vertę, nes, *stricto sensu*, ji neturi rinkos vertės. Įprasti šios žalos pavyzdžiai yra skausmas ir kančios, emocinis sukrėtimas, gyvenimo ar santykių pablogėjimas. Iš esmės ji apima įvairias fizinės ir (arba) psichologinės žalos formas.

44 Išskirta mano.

45 Žr., pavyzdžiui, 1998 m. gruodžio 17 d. Sprendimo *Embassy Limousines & Services / Parlamentas*, T-203/96, EU:T:1998:302, 89 punktą.

46 Žr. 2000 m. sausio 27 d. Sprendimo *Mulder ir kt. / Taryba ir Komisija*, C-104/89 ir C-37/90, EU:C:2000:38, 59 ir paskesnius punktus.

47 Žr., pavyzdžiui, 1994 m. vasario 3 d. Sprendimo *Grifoni / Komisija*, C-308/87, EU:C:1994:38, 36–38 punktus.

48 2013 m. lapkričio 26 d. Sprendimo *Kendrion / Komisija*, C-50/12 P, EU:C:2013:771, 100 punktas.

49 Išskirta mano.

50 Šiuo klausimu žr. generalinio advokato F. Capotorti išvadą byloje *Ireks-Arkady / EEB*, 238/78, EU:C:1979:203, p. 2983.

51 Abi sąvokos dažnai vartojamos pakaitomis.

107. Visais šiais atvejais akivaizdu, kad neįmanoma atkurti *status quo ante*. Taigi bet kokios rūšies kompensacija, kurią gali paskirti teismas, visada neišvengiamai bus tik „antrarūšė“. Būtent todėl pinigų sumos sumokėjimas, atsižvelgiant į aplinkybes, gali būti, o gali ir nebūti tinkamiausia žalos atlyginimo forma [52]. Iš tiesų vienais atvejais ES teismai konstatuoja, kad pakanka *simbolinės* piniginės kompensacijos [53] arba kad gali būti *kompensuojama natūra* [54]. Kitais atvejais ES teismai nepriteisia jokios konkrečios kompensacijos, nes nusprendžia, kad neteisėto akto panaikinimas [55] arba vien neteisėto įvykio užfiksavimas teismo sprendime [56] gali būti pakankamas žalos atlyginimas pagal SESV 340 straipsnį [57].

108. Jeigu piniginis (ir ne simbolinis) atlygis yra laikomas tinkamiausia žalos atlyginimo konkrečiu atveju forma, nėra lengva apskaičiuoti priteistiną sumą. Jurisdikciją tokioje byloje turintis teismas turi nustatyti sumą, kuri tinkamai atspindėtų nukentėjusiojo patirtą žalą, nepagrįstai nenubausdamas neteisėtai pasielgusio asmens. Nesant akivaizdžių ar bendrai pripažįstamų ekonominių lyginamųjų kriterijų, teismas gali vadovautis tik bendraisiais principais, kaip antai, viena vertus, sąžiningumo, teisingumo ir proporcingumo ir, kita vertus, nuspėjamumo, teisinio saugumo ir vienodo požiūrio principais.

109. Todėl neišvengiama tai, kad, siekdamas nustatyti neturtinės žalos buvimą, geriausias priemones tinkamai ją atlyginti ir atitinkamais atvejais apskaičiuoti priteistiną sumą, teismas turės didelę diskreciją.

110. Atsižvelgiant į tai, reikėtų pažymėti, kad, mano vertinimu, neturtinė žala yra ne tik tokia, kurios piniginę vertę gali būti sunku nustatyti dėl *praktinių priežasčių*. Tai yra žala, kuri *dėl savo pobūdžio* negali būti tiksliai ir vienareikšmiškai išreikšta pinigais.

111. Manau, šis aspektas yra ypač svarbus tais atvejais, kai kyla klausimų dėl galimo neturtinės žalos atlyginimo, kurio reikalauja juridiniai asmenys. Akivaizdu, kad neturtinės žalos sąvoka sunkiai dera su mintimi, kad juridinis asmuo gali patirti kokią nors psichologinę ar fizinę žalą. Todėl juridinių asmenų galimybė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo daugelyje jurisdikcijų yra kontroversiškas klausimas [58]. Vis dėlto šioje byloje nebūtina plėtoti išsamios diskusijos šiuo klausimu. Pakanka pažymėti, jog ES teismų ir EŽTT jurisprudencijoje konstatuojama, kad tam tikromis aplinkybėmis juridiniai asmenys taip pat turi teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo.

112. Neseniai Teisingumo Teismas byloje *Safa Nicu Sepahan* pripažino pagrįstu Bendrojo Teismo sprendimą, kuriame pastarasis priteisė neturtinę žalą subjektui, kuris buvo „siejamas su elgesiu, kuris [buvo] pripažįstamas grėsme tarptautinei taikai ir saugumui, už tai jis [buvo] smerkiamas, juo nebepasitikima, tai paveik[ė] jo reputaciją“ [59]. Kitose bylose Bendrasis Teismas yra priteisęs neturtinę žalą įmonėms, kurios dėl neteisėto ES institucijos elgesio pasijuto „teisiškai nesaugios ir buvo

52 Žr. 1990 m. vasario 7 d. Sprendimo *Culin / Komisija*, C-343/87, EU:C:1990:49, 26–29 punktus.

53 1979 m. birželio 14 d. Sprendimo *V. / Komisija*, 18/78, EU:C:1979:154, 19 punktas.

54 2006 m. gegužės 10 d. Sprendimo *Galileo International Technology ir kt. / Komisija*, T-279/03, EU:T:2006:121, 63 punktas.

55 Žr., be kita ko, 2007 m. liepos 11 d. Sprendimo *Sison / Taryba*, T-47/03, EU:T:2007:207, nepaskelbtas Rink., 241 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją.

56 Be kitų, žr. 1981 m. liepos 9 d. Sprendimo *Krecké / Komisija*, 59/80 ir 129/80, EU:C:1981:170, 74 punktą ir 1987 m. liepos 9 d. Sprendimo *Hochbaum ir Rawes / Komisija*, 44/85, 77/85, 294/85 ir 295/85, EU:C:1987:348, 22 punktą.

57 Šiomis aplinkybėmis gali būti verta pažymėti, kad ir EŽTT kai kuriose bylose yra nusprendęs, kad deklaratyvaus pobūdžio sprendimas ir simbolinė kompensacija yra „teisingas atlyginimas“, kaip tai suprantama pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 41 straipsnį. Be kitų, žr. 1975 m. vasario 21 d. EŽTT sprendimo *Golder prieš Jungtinę Karalystę*, CE:ECHR:1975:0221JUD000445170, 50 punktą; 1976 m. lapkričio 23 d. Sprendimo *Engel ir kt. prieš Nyderlandus*, CE:ECHR:1976:1123JUD000510071, 10 ir 11 punktus; 2002 m. spalio 17 d. Sprendimo *Agga prieš Graikiją*, CE:ECHR:2002:1017JUD005077699, 65 ir 66 punktus; 2004 m. lapkričio 30 d. Sprendimo *Vaney prieš Prancūziją*, CE:ECHR:2004:1130JUD005394600, 55–57 punktus.

58 Su papildomomis nuorodomis žr. V. Wilcox „A Company's Right to Damages for Non-Pecuniary Loss“, Cambridge University Press, Kembridžas, 2016.

59 2014 m. lapkričio 25 d. Sprendimas *Safa Nicu Sepahan / Taryba*, T-384/11, EU:T:2014:986, kurio atitinkamos dalys patvirtintos 2017 m. gegužės 30 d. Sprendimu *Safa Nicu Sepahan / Taryba*, C-45/15 P, EU:C:2017:402.

priverstos dėti bevaises pastangas, kad reaguotų į situacijos neatidėliotinumą“ [60] arba jeigu buvo padaryta žala įmonių „įvaizdžiui ir reputacijai“ [61]. Be to, įvairiose bylose EŽTT yra konstatavęs, kad, siekiant tinkamai atlyginti juridiniams asmenims, kurie gali būti patyrę neturtinę žalą, „reikėtų atsižvelgti į bendrovės reputaciją, netikrumą planuojant sprendimus, bendrovės valdymo sutrikimus <…> ir <…> nerimą bei nepatogumus, kurių patyrė valdybos nariai“ [62].

113. Tačiau manau, kad šiuos teiginius reikia vertinti atsargiai. Dėl šios išvados 110 punkte paaiškintų priežasčių manau, kad ne visa žala, patirta, pavyzdžiui, dėl pakenkimo bendrovės reputacijai arba netikrumo padėties, kurioje atsidūrė bendrovės valdyba, gali būti laikoma neturtine. Iš tiesų neigiamos pasekmės, pavyzdžiui, klientų, verslo galimybių praradimas, būtinybė atlikti daugiau investicijų į reklamą arba prekių ženklo stiprinimą ir pan., veikiausiai yra turtinio pobūdžio.

114. Tokias pasekmes tikrai gali būti sunku įrodyti ir (arba) apskaičiuoti, ypač jeigu tikimasi, kad tam tikra žalos dalis bus patirta ateityje. Vis dėlto jos netampa „neturtine žala“ vien dėl praktinių sunkumų, kurių nukentėjusieji gali patirti siekdami pagrįsti savo reikalavimus. Būsima žala taip pat gali būti atlyginama, jeigu patikimi faktai įrodo, kad ji nėra spekuliatyvi ir atsiras per pagrįstą laikotarpį [63]. Be to, siekdamas užtikrinti tinkamą žalos atlyginimą, jeigu dėl griežto įrodinėjimo taisyklių taikymo nukentėjusiajam tektų pernelyg didelė našta, bylą nagrinėjantis teismas gali nuspręsti nuleisti įrodinėjimo kartelę arba remtis apytikriais duomenimis ar prielaidomis [64]. Bet kuriuo atveju ES teismai turi plačią diskreciją pasirinkti duomenis, kurie, jų nuomone, yra tinkami apskaičiuojant ir įvertinant šalies nurodomą žalą [65].

115. Savo ruožtu ES institucija, atsakinga už tariamą žalą, savo argumentais negali vien ginčyti ieškovų ES teismuose pateiktų duomenų ir skaičių. Ji privalo išsamiai argumentuoti savo kritiką [66]. Apskritai ES institucijos turi elgtis sąžiningai ir šiomis aplinkybėmis jos negali atsisakyti padėti ieškovui, pavyzdžiui, pateikdamos jam kitu atveju neprieinamus dokumentus ir informaciją [67].

116. Todėl tik pasekmės, susijusios su *įmonės sukrėtimais* (ir kurias galėčiau taip pavadinti), turėtų būti laikomos neturtine žala, kuri gali būti atlyginta juridiniam asmeniui [68].

117. Šiomis aplinkybėmis išnagrinėsiu *Kendrion* šiuo klausimu pateiktus argumentus.

60 1998 m. gruodžio 17 d. Sprendimas *Embassy Limousines & Services / Parlamentas*, T-203/96, EU:T:1998:302.

61 1999 m. liepos 9 d. Sprendimo *New Europe Consulting ir Brown / Komisija*, T-231/97, EU:T:1999:146, 69 punktas.

62 Be daugelio kitų, žr. 2000 m. balandžio 6 d. EŽTT sprendimo *Comingersoll S.A. prieš Portugaliją*, CE:ECHR:2000:0406JUD003538297, 35 punktą.

63 Šiuo klausimu žr. 1976 m. birželio 2 d. Sprendimo *Kampffmeyer ir kt. / EEB*, 56/74–60/74, EU:C:1976:78, 6 punktą ir generalinio advokato G. Reischl išvados byloje *Milch-, Fett- und Eier-Kontor / Taryba ir Komisija*, 44/76, EU:C:1977:21, p. 413. Atrodo, kad apskritai tai atspindi valstybių narių įstatymams bendrą principą: šiuo klausimu žr. W. Van Gerven (red.) „Tort Law“, Hart Publishing, Oksfordas, 2000, p. 816–845.

64 Šiuo klausimu žr. 1965 m. gruodžio 9 d. Sprendimą *Société anonyme des laminoirs, hauts fourneaux, forges, fonderies et usines de la Providence ir kt. / Vyriausioji valdyba*, 29/63, 31/63, 36/63, 39/63–47/63, 50/63 ir 51/63, EU:C:1965:120, p. 938, ir 2006 m. lapkričio 9 d. Sprendimo *Agraz ir kt. / Komisija*, C-243/05 P, EU:C:2006:708, 42 punktą. Taip pat žr. 2010 m. balandžio 28 d. Sprendimo *BST / Komisija*, T-452/05, EU:T:2010:167, 168 punktą.

65 Šiuo klausimu žr. 2000 m. sausio 27 d. Sprendimo *Mulder ir kt. / Taryba ir Komisija*, C-104/89 ir C-37/90, EU:C:2000:38, 79 punktą.

66 Šiuo klausimu žr. 2000 m. sausio 27 d. Sprendimo *Mulder ir kt. / Taryba ir Komisija*, C-104/89 ir C-37/90, EU:C:2000:38, 83 punktą.

67 Šiuo klausimu žr. generalinio advokato M. Lagrange išvadą byloje *Société anonyme des laminoirs, hauts fourneaux, forges, fonderies et usines de la Providence ir kt. / Vyriausioji valdyba*, sujungtos bylos 29/63, 31/63, 36/63, 39/63–47/63, 50/63 ir 51/63, EU:C:1964:27, p. 943 ir 944. Taip pat žr. A. G. Toth „The Concepts of Damage and Causality as Elements of Non-contractual liability“, T. Heukels, A. McDonnell „The Action for Damages in Community Law“, 1 leid., Kluwer Law International, 1997, p. 185.

68 Pagrindžiant šį požiūrį, pagal analogiją žr. 2001 m. gegužės 10 d. EŽTT sprendimo *Z ir kt. prieš Jungtinę Karalystę*, CE:ECHR:2001:0510JUD002939295, 124 ir 130 punktus.

b) Tariamos klaidos

118. Siekdama pagrįsti apeliacinio skundo ketvirtąjį pagrindą, *Kendrion* pateikia keletą argumentų. Pirmiausia ji teigia, kad Bendrasis Teismas nepakankamai paaiškino kriterijus, kuriais remdamasis jis nustatė 6 000 EUR neturtinės žalos atlyginimą. Bet kuriuo atveju *Kendrion* mano, kad ši suma yra visiškai simbolinė, ir teigia, kad Bendrasis Teismas turėjo priteisti 5 % Komisijos paskirtos baudos (t. y. 1 700 000 EUR) prilygstantį žalos atlyginimą. *Kendrion* šiuo klausimu nurodo Teisingumo Teismo sprendimą *Heineken*[69]. Alternatyviai *Kendrion* prašo Teisingumo Teismo nustatyti teisingą žalos atlyginimą *aequo et bono*.

119. Manęs šie argumentai neįtikina. Siekdamas paaiškinti to priežastis, turiu priminti atitinkamas skundžiamo sprendimo ištraukas.

120. Skundžiamo sprendimo 121–128 punktuose Bendrasis Teismas pirmiausia atmetė *Kendrion* neturtinės žalos reikalavimą, susijusį su tariama žala jos reputacijai. Vėliau Bendrasis Teismas pripažino, kad, nors tam tikrą netikrumą, susijusį su ieškinio baigtimi, neišvengiamai patiria kiekvienas ieškovas, dėl ilgos bylos T-54/06 trukmės *Kendrion* patyrė „neužtikrintumą, viršijantį tokį neužtikrintumą, kurį paprastai sukelia teismo procesas“. Kaip nurodė pirmosios instancijos teismas, tokia užsitęsusi neužtikrintumo būsena „turėjo įtakos sprendimų priėmimo planavimui ir šios įmonės valdymui, taigi sukėlė neturtinę žalą“.

121. Skundžiamo sprendimo 129–134 punktuose Bendrasis Teismas konstatavo, kad „nagrinėjamos bylos aplinkybėmis neturtinės žalos, kurią [*Kendrion*] patyrė dėl ilgalaikio neužtikrintumo, visiškai neatlygina konstatavimas, kad pažeistas protingas bylos išnagrinėjimo terminas“. Tačiau Bendrasis Teismas atmetė *Kendrion* prašymą priteisti žalos atlyginimą, apskaičiuojant jį kaip tam tikrą procentinę dalį nuo Komisijos paskirtos baudos sumos. Bendrojo Teismo nuomone, tai reikštų pačios baudos užginčijimą, nors nebuvo įrodyta, kad bylos neišnagrinėjimas per protingą terminą byloje T-54/06 turėjo kokią nors įtaką šios baudos dydžiui.

122. Taigi skundžiamo sprendimo 135 punkte Bendrasis Teismas nusprendė, kad, siekiant nustatyti *Kendrion* priteistinos neturtinės žalos atlyginimo sumą, visų pirma reikėtų atsižvelgti „į protingo bylos išnagrinėjimo termino pažeidimo mastą, ieškovės elgesį bei jos per procesą parodytą kantrybę, būtinybę užtikrinti Sąjungos konkurencijos teisės normų laikymąsi ir į šio ieškinio veiksmingumą“. Tuo remdamasis, Bendrasis Teismas *ex aequo et bono* nusprendė, kad 6 000 EUR yra tinkamas žalos, kurią *Kendrion* patyrė dėl užsitęsusio jos neužtikrintumo nagrinėjant bylą T-54/06, atlyginimas.

123. Pirmiausia reikėtų nepamiršti, kad pagal suformuotą jurisprudenciją, jeigu Bendrasis Teismas nustato, kad padaryta žala, tik jis turi kompetenciją pagal pareikštą reikalavimą vertinti žalos atlyginimo būdą ir dydį. Tačiau tam, kad Teisingumo Teismas galėtų vykdyti Bendrojo Teismo sprendimų kontrolę, tokie sprendimai turi būti pakankamai motyvuoti, o kalbant apie žalos vertinimą, juose turi būti numatyti kriterijai, į kuriuos atsižvelgta nustatant priteistą sumą[70].

124. Tokiomis aplinkybėmis laikausi nuomonės, kad skundžiamas sprendimas buvo pakankamai motyvuotas šiuo klausimu. Pirma, Bendrasis Teismas glaustai, bet aiškiai nurodė priežastis, dėl kurių konstatavo, kad *Kendrion* nurodyta vienokio pobūdžio neturtinė žala buvo įrodyta tinkamai, o kitokio pobūdžio neturtinė žala – ne. Antra, Bendrasis Teismas paaiškino, kodėl piniginę kompensaciją buvo būtina priteisti, ir, trečia, jis nurodė kriterijus, į kuriuos atsižvelgė nustatydamas šios kompensacijos dydį[71].

69 2012 m. gruodžio 19 d. Sprendimas *Heineken Nederland ir Heineken / Komisija*, C-452/11 P, nepaskelbtas Rink., EU:C:2012:829.

70 Žr. 2017 m. gegužės 30 d. Sprendimo *Safa Nicu Sepahan / Taryba*, C-45/15 P, EU:C:2017:402, 50 ir 51 punktus ir juose nurodytą jurisprudenciją.

71 Pagal analogiją žr. 2017 m. gegužės 30 d. Sprendimo *Safa Nicu Sepahan / Taryba*, C-45/15 P, EU:C:2017:402, 52 ir 53 punktus.

125. Be to, mano nuomone, Bendrasis Teismas nepadarė teisės klaidos, pasirinkdamas šiuos kriterijus arba apskritai aiškindamas žalos atlyginimo sąvoką pagal SESV 340 straipsnį. Šiuo klausimu ir vėl reikia pažymėti, kad, kaip paaiškinta šios išvados 106–110 punktuose, neturtinės žalos atlyginimu neabejotinai siekiama padengti ieškovo patirtus ekonominius nuostolius. Todėl sumos, kuri gali būti laikoma tik „simboline“, atlyginimas negali būti visiškai atmestas. Skundžiamame sprendime *Kendrion* priteista suma tikrai gali atrodyti maža, tačiau jos nereikėtų laikyti kompensacija už galimas papildomas išlaidas ir negautą pelną dėl netikrumo būsenos, kurioje *Kendrion* atsidūrė dėl pernelyg ilgo bylos T-54/06 nagrinėjimo. Ja atlyginama tik už sukrėtimus, kuriuos *Kendrion* (jos valdymo organai ir visa bendrovė) patyrė per laikotarpį, kai buvo viršytas terminas.

126. Priešingai, nei teigia *Kendrion*, Teisingumo Teismo sprendime *Heineken*[72] nereikalaujama, kad ES teismai sumas, priteistinas už pernelyg ilgą teismo proceso trukmę, nustatytų kaip Komisijos paskirtos baudos procentinį dydį. Tame sprendime Teisingumo Teismas tiesiog atmetė apelianto argumentus, kad Bendrasis Teismas pažeidė lygybės ir proporcingumo principus, 5 % sumažindamas baudą, kurią Komisija paskyrė po administracinės procedūros, kuri, pačios Komisijos nuomone, truko per ilgai. Teisingumo Teismas pažymėjo, kad Bendrasis Teismas įgyvendino savo neribotos jurisdikcijos įgaliojimus sumažinti apeliantui paskirtą baudą. Teisingumo Teismas pažymėjo, kad atitinkamas apelianto reikalavimas buvo išnagrinėtas ir kad ši bendrovė negalėjo reikalauti *papildomai* sumažinti baudą remdamasi tuo pačiu pagrindu[73].

127. Be to, Komisija nepadavė apeliacijos dėl tos pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies. Todėl, remiantis tuo, kad Teisingumo Teismas pripažino skundžiamą sprendimą pagrįstu, negalima teigti, kad jis patvirtino Bendrojo Teismo išvadas šiuo klausimu. Bet kuriuo atveju, net jei Sprendimas *Heineken* būtų aiškinamas kaip patvirtinantis *Kendrion* argumentą, šiuo aspektu šis teismo sprendimas nebeturėtų būti laikomas teisiškai pagrįstu. Iš tiesų savo sprendime Bendrasis Teismas vadovavosi požiūriu, kuriam aiškiai padarė įtaką Teisingumo Teismo sprendimas *Baustahlgewebe*[74]. Vis dėlto, praėjus beveik dvejiems metams po Sprendimo *Heineken* priėmimo, Teisingumo Teismas aiškiai ir galutinai atsisakė Sprendimu *Baustahlgewebe* suformuotos jurisprudencijos[75]. Be to, *Kendrion* nesėkmingai rėmėsi panašiu argumentu byloje, kurioje buvo priimtas 2013 m. lapkričio 26 d. Teisingumo Teismo sprendimas[76]. Nematau pagrįstos priežasties dabar daryti kitokią išvadą šiuo klausimu.

128. Tokiomis aplinkybėmis Teisingumo Teismas negali apeliaciniame procese tikrinti skundžiamo sprendimo 135 punkte padarytos išvados, kad *Kendrion* patirtai neturtinei žalai atlyginti, atlikus vertinimą *ex aequo et bono*, turi būti priteista 6 000 EUR[77]. Teisingumo Teismas negali tiesiog atmesti Bendrojo Teismo vertinimo, susijusio su neturtinės žalos atlyginimo suma, ir pats nustatyti teisingo žalos atlyginimo *ex aequo et bono*.

129. Taigi *Kendrion* apeliacinio skundo ketvirtasis pagrindas turi būti atmestas.

3. Protingas bylos išnagrinėjimo terminas

130. Apeliacinio skundo pirmajame pagrinde, susijusiame su skundžiamo sprendimo 44–63 punktais, *Kendrion* teigia, kad Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą konstatavęs, kad teismo procesas (jis iš viso truko maždaug penkerius metus ir devynis mėnesius), pasibaigęs 2011 m. lapkričio 16 d. sprendimo priėmimu byloje T-54/06, protingą tokios bylos išnagrinėjimo terminą viršijo 20 mėnesių.

72 2012 m. gruodžio 19 d. Sprendimas *Heineken Nederland ir Heineken / Komisija*, C-452/11 P, nepaskelbtas Rink., EU:C:2012:829.

73 2012 m. gruodžio 19 d. Sprendimo *Heineken Nederland ir Heineken / Komisija*, C-452/11 P, nepaskelbtas Rink., EU:C:2012:829, 91–102 punktai.

74 1998 m. gruodžio 17 d. Sprendimas *Baustahlgewebe / Komisija*, C-185/95 P, EU:C:1998:608.

75 Visų pirma žr. 2013 m. lapkričio 26 d. Sprendimo *Kendrion / Komisija*, C-50/12 P, EU:C:2013:771, 77–108 punktus.

76 Teisingumo Teismas aiškiai nenagrinėjo šio argumento sprendime, nors generalinė advokatė aiškiai jį atmetė: žr. generalinės advokatės E. Sharpston išvados byloje *Kendrion / Komisija*, C-50/12, EU:C:2013:350, 130–132 punktus.

77 Ten pat. Taip pat žr. 1994 m. birželio 1 d. Sprendimo *Komisija / Brazzelli Lualdi ir kt.*, C-136/92 P, EU:C:1994:211, 66 punktą.

Kendrion nuomone, maksimali protinga tokio pobūdžio bylų trukmė turėtų būti dveji su puse metų. Šiuo klausimu ji remiasi EŽTT jurisprudencija ir 2012 m. Europos veiksmingo teisingumo komisijos (CEPEJ) ataskaita [78]. Be to, *Kendrion* kritikuoja Bendrąjį Teismą dėl to, kad jis sutelkė dėmesį tik į laiką, praėjusį nuo rašytinės proceso dalies pabaigos iki žodinės proceso dalies pradžios, nors turėjo atsižvelgti į visą bylos trukmę.

131. Europos Sąjunga teigia, kad Bendrasis Teismas teisingai įvertino laikotarpį, kai buvo viršytas terminas, ir prašo Teisingumo Teismo atmesti *Kendrion* apeliacinio skundo pirmąjį pagrindą.

132. Tam tikru požiūriu pritariu kai kuriems iš *Kendrion* pateiktų argumentų. Vis dėlto atidžiau išnagrinėjus skundžiamą sprendimą matyti, kad Bendrasis Teismas nepadarė teisės klaidų, kurias nurodė *Kendrion*.

133. Pirmiausia reikėtų pažymėti, jog sutinku su *Kendrion*, kad, nagrinėdamas klausimus, susijusius su galimai per ilga ankstesnės bylos nagrinėjimo trukme, Bendrasis Teismas pirmiausia turi įvertinti bendrą teismo proceso trukmę. Iš tikrųjų mėginimas padalyti visą procesą į skirtingus etapus siekiant įvertinti vieno ar kelių etapų trukmės protingumą, griežtai juos atskiriant nuo kitų etapų, gali būti dirbtinis. Antra, nedideli vėlavimai įvairiais bylos etapais gali turėti mažai reikšmės, vertinant juos atskirai, tačiau, vertinami kartu, jie vis dėlto gali lemti neprotingą visos bylos trukmę [79]. Be to, negalima atmesti, kad didelį vėlavimą vienu iš proceso etapų galima kompensuoti, paspartinant kitus proceso etapus.

134. Pavyzdžiui, ilgas laiko tarpas, praėjęs nuo rašytinės proceso dalies pabaigos iki žodinės proceso dalies pradžios, nebūtinai reiškia, kad visas procesas truks labai ilgai. Ir atvirkščiai, gana neilgas laikotarpis nuo vienos proceso dalies iki kitos neleidžia atmesti galimybės, kad bendra bylos nagrinėjimo trukmė nebeatitiks protingumo kriterijaus. Viskas priklauso nuo to, kaip kolegija, kompetentinga priimti sprendimą byloje, organizavo savo darbą ir kaip byla nagrinėjama toliau.

135. Kolegija gali nuspręsti padaryti kuo daugiau darbo iki teismo posėdžio dienos arba, atvirkščiai, surengti teismo posėdį netrukus po rašytinės proceso dalies užbaigimo ir palikti didelę dalį darbo po posėdžio. Toks pasirinkimas priklauso nuo kelių veiksnių: bylą nagrinėjančią kolegiją sudarančių teisėjų darbo metodų, jų darbo krūvio konkrečiu laiko momentu ir kiekvienos bylos ypatumų (pavyzdžiui, ar per teismo posėdį reikės aiškintis daug klausimų, ar ne).

136. Trumpas laikotarpis nuo rašytinės proceso dalies iki žodinės proceso dalies mažai tepadeda šalims, jeigu vėliau labai ilgai vyksta teisėjų pasitarimai. Tačiau ilgesnis nei paprastai laikotarpis nuo rašytinės iki žodinės proceso dalies taip pat gali būti naudingas, jeigu vėliau dėl to gali sparčiai vykti pasitarimai.

137. Atsižvelgiant į tai, ilgi visiško *neveikimo* laikotarpiai nagrinėjant bylą tikrai gali būti laikomi reikšmingu rodikliu, kad buvo viršytas protingas bylos išnagrinėjimo terminas. Vis dėlto laikotarpis, kuris šalims gali atrodyti kaip neveikimo laikotarpis, nebūtinai toks yra.

138. Visų pirma tai pasakytina apie laikotarpį nuo rašytinės proceso dalies pabaigos iki žodinės proceso dalies pradžios. Per šį laiką atliekami keli reikšmingi veiksmai, net jei šalys apie juos neinformuojamos (be to, apie kai kuriuos iš šių veiksmų šalys negali būti informuojamos dėl priežasčių, susijusių su ES teismų pasitarimų slaptumu) [80]. Visų pirma per šį bylos etapą ne tik užbaigiami reikalingi vertimai – teisėjas pranešėjas taip pat pateikia pirminį pranešimą Bendrajam Teismui, kuriame analizuojami

78 CEPEJ yra 2012 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto įsteigta komisija.

79 Šiuo klausimu žr. 2018 m. vasario 27 d. EŽTT sprendimo *Ruotolo prieš Italiją*, CE:ECHR:1992:0227JUD001246086, 17 punktą.

80 Žr. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statuto 2, 8 ir 35 straipsnius. Taip pat žr. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo procedūros reglamento 32 straipsnį ir Bendrojo Teismo procedūros reglamento 21 straipsnį.

ieškinyje keliami reikšmingi teisės ir fakto klausimai, teikiami pasiūlymai, ar reikėtų imtis proceso organizavimo ar tyrimo priemonių, ar turėtų būti rengiama žodinė proceso dalis ir ar bylą reikėtų perduoti didžiajai kolegijai arba kolegijai, kurią sudaro kitoks teisėjų skaičius, ar gal ją reikėtų perduoti vienam teisėjui [81].

139. Sunku neįvertinti šio dokumento svarbos bylos nagrinėjimui. Be to, neįmanoma *a priori* įvertinti laiką, kiekvienoje byloje reikalingą šiam dokumentui parengti: prieš jį parengdamas, teisėjas pranešėjas turi išsamiai apmąstyti byloje keliamus teisinius klausimus, kad nustatytų analizės būdus ir aspektus, kuriuos reikia papildomai apsvarstyti ar išsiaiškinti [82]. Teisėjo pranešėjo siūlymai dėl to, kaip toliau nagrinėti bylą, grindžiami jo atlikta pirmine teisine analize.

140. Be to, šiomis aplinkybėmis atsižvelgtina ne tik į galimą Teisingumo Teismo neveikimą tam tikru bylos etapu. Iš tikrųjų pagal Chartijos 47 straipsnį *neefektyvus* bylos nagrinėjimas gali būti vienodai nepriimtinas. Galima pateikti keletą pavyzdžių: taip gali nutikti, kai dėl ES teismų personalo ar vidaus organizacinių problemų pernelyg užtrunka būtinas procesinių dokumentų vertimas [83]. Be to, taip gali nutikti ir tuo atveju, kai teisėjai, nepaisant dažnų ir daugkartinių mėginimų, ilgą laiką nesusitaria dėl procesą užbaigiančio sprendimo teksto. Dar taip gali nutikti ir tada, kai daug kartų arba vėliau pasikeičia bylą nagrinėjančios kolegijos sudėtis, nes dėl to šios kolegijos nariai būna priversti iš naujo atlikti jau padarytą darbą. Visomis šiomis aplinkybėmis teismo procesas gali užtrukti pernelyg ilgai dėl priežasčių, dėl kurių šalys nėra kaltos, ir tai neturėtų paveikti šių šalių teisės į spartų bylos nagrinėjimą.

141. Todėl pritariu *Kendrion*, kad iš esmės atliekant analizę, kurios reikalaujama siekiant nustatyti, ar ankstesnis bylos nagrinėjimas viršijo protingą terminą, dėmesys paprastai turėtų būti sutelkiamas į bendrą bylos nagrinėjimo trukmę. Apskritai negalima akcentuoti vien tik ar daugiausia potencialių neveikimo laikotarpių, visų pirma laiko, praėjusio nuo rašytinės proceso dalies pabaigos iki žodinės proceso dalies pradžios.

142. Vis dėlto šioje byloje Bendrojo Teismo negalima kaltinti apleidus kitus bylos etapus. Skundžiamo sprendimo 62 punkte Bendrasis Teismas konstatavo, kad „išnagrinėjus bylos T-54/06 medžiagą nepaaiškėjo jokių aplinkybių, leidžiančių daryti išvadą, kad buvo nepateisinamo neveikimo laikotarpis, pirma, nuo ieškinio pareiškimo dienos iki tripliko pateikimo dienos ir, antra, nuo žodinės proceso dalies pradžios iki <…> [s]prendimo <…> paskelbimo“.

143. Taigi Bendrasis Teismas tinkamai išnagrinėjo teismo veikimą (ar neveikimą) per visą procesą. Bendrasis Teismas savo analizę sutelkė į konkretų bylos etapą, nes bylos faktinės aplinkybės rodė, kad problemų, dėl kurių bylos nagrinėjimas užtruko, atsirado būtent šiuo laikotarpiu. Iš tiesų jau 2013 m. lapkričio 26 d. sprendime Teisingumo Teismas pažymėjo, kad laikotarpio nuo rašytinės proceso dalies pabaigos iki žodinės proceso dalies pradžios, kuris truko apie 3 metus ir 10 mėnesių, „trukmė negali būti pateisinama bylos aplinkybėmis, kaip antai bylos sudėtingumu, šalių elgesiu ar procesiniais nesklandumais“ [84].

144. Atsižvelgiant į tai, nors *Kendrion* argumentai dėl metodų, kuriuos Bendrasis Teismas turėtų taikyti atlikdamas tokią analizę, kurią jis atliko šioje byloje, nėra neteisingi, Bendrajam Teismui skirta kritika grindžiama neteisingu skundžiamo sprendimo aiškinimu.

145. Galiausiai, dėl *Kendrion* reikalavimo, kad maksimalus protingas terminas, per kurį Bendrajame Teisme turėtų būti išnagrinėta tokio pobūdžio byla, turėtų būti dveji su puse metų, manau, kad jis nepagrįstas.

81 Žr. Bendrojo Teismo procedūros reglamento 87 straipsnį.

82 Žr. generalinio advokato L. Geelhoed išvados sujungtose bylose *Sumitomo Metal Industries / Komisija*, C-403/04 P ir C-405/04 P, EU:C:2006:546, 158 punktą.

83 Šiuo klausimu žr. 1997 m. vasario 21 d. EŽTT sprendimo *Guillemin prieš Prancūziją*, CE:ECHR:1997:0221JUD001963292, 43 punktą.

84 2013 m. lapkričio 26 d. Sprendimo *Kendrion / Komisija*, C-50/12 P, EU:C:2013:771, 103 punktas.

146. Pirmiausia *Kendrion* teigia, kad toks terminas yra akivaizdus iš EŽTT jurisprudencijos. Tačiau ji nenurodo konkrečios bylos. Vis dėlto trumpai apžvelgus Strasbūro teismo jurisprudenciją matyti, kad kiekviena byla vertinama pagal jos esmę; atrodo, kad EŽTT labai vengia nustatyti griežtas ar fiksuotas ribas [85].

147. Be to, neatsižvelgiant į tokiam dokumentui teiktiną reikšmę, taip pat nerandu aiškaus patvirtinimo *Kendrion* argumentui minėtoje CEPEJ ataskaitoje. Pirma, pažymiu, kad tokia ataskaita yra skirta aspektams, susijusiems su nacionaliniu lygmeniu vykstančiais teismo procesais, atspindėti. ES teismuose vykstantys procesai, vykdomi daugiakalbėje aplinkoje, turi kitokių apribojimų. Antra, *Kendrion* pateiktoje ataskaitos ištraukoje nurodyta tik tai, kad dvejų metų termino neviršijanti bylos nagrinėjimo trukmė paprastai laikoma priimtina nesudėtingose bylose. Dar ataskaitoje nurodyta, kad sudėtingose bylose EŽTT gali pripažinti papildomą terminą, tačiau šis teismas atkreips dėmesį į galimus neveikimo laikotarpius. Man atrodo, kad teiginys, jog šioje ataskaitoje leidžiama suprasti, kad byla Bendrajame Teisme jokiomis aplinkybėmis neturėtų būti nagrinėjama ilgiau nei dvejus su puse metų, neatsižvelgiant į jos sudėtingumą, rodo klaidingą šio dokumento supratimą.

148. Dėl šių priežasčių laikausi nuomonės, kad *Kendrion* apeliacinio skundo pirmasis pagrindas taip pat turėtų būti atmestas.

V. Vertinimo pasekmės

149. Jeigu Teisingumo Teismas pritartų mano vertinimui, Europos Sąjungos paduotas apeliacinis skundas turėtų būti patenkintas ir skundžiamo sprendimo rezoliucinės dalies 1 punktas turėtų būti atitinkamai panaikintas.

150. Kadangi, atsižvelgiant į žinomas faktines aplinkybes ir Teisingumo Teisme vykusias diskusijas, šioje byloje gali būti priimtas galutinis sprendimas, Teisingumo Teismas turėtų atmesti *Kendrion* reikalavimą atlyginti turtinę žalą, patirtą dėl su banko garantija susijusių išlaidų už laikotarpį, per kurį byloje *Kendrion / Europos Komisija*, T-54/06, buvo viršytas protingas bylos išnagrinėjimo terminas.

151. *Kendrion* apeliacinis skundas turėtų būti atmestas visas.

VI. Bylinėjimosi išlaidos

152. Pagal Teisingumo Teismo procedūros reglamento 138 straipsnio 1 dalį pralaimėjusiai šaliai nurodoma padengti bylinėjimosi išlaidas, jei laimėjusi šalis to reikalavo.

153. Jeigu Teisingumo Teismas pritartų mano siūlomam apeliacinių skundų vertinimui, tada pagal Teisingumo Teismo procedūros reglamento 137, 138 ir 184 straipsnius *Kendrion* šioje byloje turėtų padengti bylinėjimosi išlaidas. Mano nuomone, reikėtų palikti galioti Bendrojo Teismo sprendimą dėl pirmojoje instancijoje patirtų bylinėjimosi išlaidų. Europos Komisija turėtų padengti savo bylinėjimosi abiejose instancijose išlaidas.

85 Žr. F. Edel „The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights among many“, 2 leid., Council of Europe Publishing, 2007, p. 33–39, kuriuose pateikta daug nuorodų į teismų praktiką.

VII. Išvada

154. Atsižvelgdamas į visa tai, kas išdėstyta, Teisingumo Teismui siūlau:

– panaikinti 2017 m. vasario 1 d. Bendrojo Teismo sprendimo *Kendrion / Europos Sąjunga*, T-479/14, rezoliucinės dalies 1 punktą;

– atmesti *Kendrion* reikalavimą atlyginti turtinę žalą, patirtą dėl su banko garantija susijusių išlaidų už laikotarpį, per kurį byloje *Kendrion / Europos Komisija*, T-54/06, buvo viršytas protingas bylos išnagrinėjimo terminas;

– atmesti *Kendrion* paduotą priešpriešinį apeliacinį skundą;

– nurodyti, kad *Kendrion* padengia savo ir Europos Sąjungos, atstovaujamos Europos Sąjungos Teisingumo Teismo, bylinėjimosi apeliacinėje instancijoje išlaidas, taip pat savo bylinėjimosi išlaidas, patirtas pirmojoje instancijoje;

– nurodyti, kad Europos Sąjunga, atstovaujama Europos Sąjungos Teisingumo Teismo, padengia savo bylinėjimosi išlaidas, patirtas pirmojoje instancijoje, ir

– nurodyti, kad Europos Komisija padengia savo bylinėjimosi abiejose instancijose išlaidas.